

V Ljubljani, 15. mal. travna 1898.

Štev. 8.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrt leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 8. zvezka.

	Stran
Davorin Trstenjak. (Spisal <i>Božidar Flegerič.</i>)	225
Smrt in življenje. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	229
Družina socialistova. (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>) [Dalje.]	230
Blatenski padar. (Spisal <i>Kraguljev.</i>)	242
Aleluja. (Zložil <i>Ž. Kósar.</i>)	245
Beneška Slovenija. (Črtice. — Spisal <i>I. T.</i>) [Konec.]	246
Književnost	253
<i>Slovenska književnost.</i> Knjige „Matice Slovenske“ za leto 1897.: Zgodovina slovenskega slovstva. III. del 2. snopič. — <i>Hrvaška književnost.</i> Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1897.: Bez svrhe. — Dvie pripovedi. — Njemačka književnost do smrti Goetheove.	
Razne stvari	256
<i>Naše slike.</i>	

Na platnicah.

*Koncert „Glasbene Matice“. — Nove orgle. — Družbe sv. Ciri-
rila in Metoda kava. — Našim bralcem.*

Slike.

Davorin Trstenjak	225
Slovenski duhovniki iz Minnesote	233
Vrnitev. (Risal <i>Jos. Dostal.</i>)	241
Srednji del nadiške doline pri Briščah. (Fot. <i>Malignani.</i>)	248
Občinska hiša in župnišče na Stari gori. (Po fot. <i>Malignanijevi.</i>)	249

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

Listnica uredništva. Odslej bomo — ako Bog dá — bolje postrezali svojim
dopisnikom, ako ne v listu, pa v pismih. — Gosp. *Miladin*: Lepe, prijetne misli. Toda
. . . n. pr.: „A srcé pa moje mirú mi ne dá, Kjerkoli jaz hodim, pač nisem domá . . .“:
čemu rabite več besedij, nego je treba? Ogibajte se „mašil“, ki tako kazé vse Vaše pesmi.
Pazite na to in pošljite še kaj! — Gosp. *Bogomil*: Prosimo, potrpite: ako bomo mogli,
kmalu v zasebnem pismu. — Gosp. *A. K.*: Začetek je tu; sedaj pa še napredek! Treba,
da pošljete kaj več. — Gosp. *M. B.*: Prosimo potrpljenja: o priliki več v pismu. —
Gosp. *F. K. M.*: Obširnejše v pismu, čim najprej bomo mogli. — Gosp. *dr. M. O., M. P.*
P-a: Pride takoj na vrsto; ne zamerite! — Psevdonimne dopisnike prosimo, da bi nam
sporočili tudi pravi naslov. Vsega ne moremo povedati v listnici, kar bi radi povedali.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16^o, str. 263) se dobiva pri upravi-
ništvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje
letnike „Dom in svet“-a.

Davorin Trstenjak.

(Spisal Božidar Flegerič.)

Ako čitaš ime Davorina Trstenjaka, zmisliš se nehoté na slavnega pokojnika, bivšega starinoslovca, zgodovino pisca in pesnika. Toda naš Davorin ni z onim nič v rodu. Porodil se je naš Davorin Trstenjak dné 8. listopada leta 1848. na Krčevinah v župniji sv. Miklavža

v ormoškem okraju. Krčevine so neznatna vas, v kateri so na precěj velikem posestvu že v minulem stoletju gospodarili Trstenjaki. Njegov oče Ivan Kr. je že osemdesetletnik, a dosti krepak ter še nenehoma dela, kolikor mu je možno v visoki starosti. Pokojne matere Anke, roj. Žnidaričke, predniki so bili prišli iz Višnice (v Zagorju) na Holm pri Ormožu. Trstenjakov ded Matija je bil pameten mož. Naučil se je od nekega dosluženega vojaka čitati in pisati ter si je kot priden in previden gospodar vse

zapisaval, koliko je katero leto dobil žita, koliko polovnjakov je nalil vina v svojem krasnem vinogradu Brebrovniku, in kaj se je kje imenitnega zgodilo.

Izmed sedmero otrok je Davorin najstarejši. Oče je marljivo kmetoval in sodaril ter se je jako trudil za vzgojo svojih otrok.

„Dom in svet“ 1898, št. 8.

Davorina je pošiljal v šolo na bližnji Holm, kjer mu je bil učitelj pokojni Frančišek Kotnik, a na Holm ni dolgo v šolo zahajal. Ko je nekaj odrastel, moral je v šolo k sv. Miklavžu. Ondašnji upokojeni učitelj, gospod Martin Repič, mi često pripoveda, kako

se je vrli oče trudil za svojega malega sinka, pogostoma poseč učitelja, naj gleda, da se mu otrok v šoli čimveč nauči. Pri sv. Miklavžu je bila za tistega časa samo dvorazredna šola, in vsak dečko, ki je hotel stopiti v gimnazij v bližnjem Varaždinu, moral je narediti izkušnjo za četrty razred, kar ni bilo Bog vé kako težko; vsak je plačal 8 gld., dobil iz predpisanih predmetov nekaj lahkih vprašanj, in izkušnja je bila gotova. Vsak jo je prebil, kdor se ji je podvrget. Na gimnaziji Davorin ni imel nikakega veselja do učenja jezikov, a

tembolj ga jeanimalo naravoslovje. Pridno je iskal in nabiral raznovrstne žuželke, lovil kače in hrčke ter se je na tak način zelo prikupil pokojnemu profesorju Lazarju. Dopršivši šest gimnazijalnih razredov je šel v Zagreb v učiteljišče, katero je dovršil l. 1870. Leto dni potem je bil domači učitelj pri



Davorin Trstenjak.

dvorskem sovetniku Daubachu, kjer je vrlo dobro poučeval sina in hčer. Leta 1872. je služil na zasebni dekliški šoli gospe Cviičeve v Zagrebu in istega leta je postal učitelj na glavni šoli v Karlovcu, a leta 1873. že ravnatelj ondašnje višje dekliške šole, kjer je služboval do meseca vinotoka leta 1889. Ne vé se, zbok kakega vzroka je bil premeščen na meščansko šolo v Kostajnico, kjer še sedaj deluje uspešno in v vsakem oziru blagonosno. Karlovčanom je bilo sila žal za Trstenjaka; trudili so se, dobiti ga nazaj v svojo sredino, toda vsi naporji so bili zaman.

Davorin Trstenjak je izredno marljiv in delaven. Človek, ki ga pozna, mora se res čuditi njegovi marljivosti in vstrajnosti. Ravnateljstvo na meščanskih šolah zahteva obilo dela in truda, a zraven tega je Trstenjak zelo ploden pisatelj. Slovenski ni ničesa napisal; ne moremo ga torej prištevati slovenskim pisateljem, a vendar je naš ponos, ker pristrčno ljubi drago domovino. Hrvaška je dobila več pisateljev rojenih Slovencev.

Oglejmo si Trstenjakova književna dela:

Pisateljstvo je začel naš Davorin že leta 1873. Svoje prvence je objavljajl v listu: „Pučki prijatelj“. Ta list je tedaj izdaval gospod Dragotin Jagić (brat glasovitega profesorja slavistike dr. Vatroslava Jagića), sedaj tajnik kr. zem. vlade v Zagrebu. V tem listu je priobčil več poljudnih in zanimivih sestavkov; čitajočemu hrvaškemu občinstvu so tako ugajali, da je odločno zahtevalo, da jih uredništvo izdá v posebni knjigi. In to se je res zgodilo. Knjižica je imela naslov: „Zdravoslovje. Nauk, kako mora naš seljak živjeti, djecu si odgojivati, kuću graditi itd., da bude zdrav i dulje živ.“

Istega časa je začel marljivi pisatelj pisati za pedagoški list: „Napredak“, vsled česar ga je književno društvo „Hrvatski pedagoško-književni zbor“ v Zagrebu imenovalo svojim pravim udom.

Potem je napisal ta-le dela:

„*Dobra kućanica*.“ 1880. To delce je izdal hrvaški pedagoško-književni zbor in je prevedeno tudi v bulgarščino. L. 1896. je izšlo že četrto pomnoženo izdanje. Hrvaška vlada

je uvedla to delo kot učilno knjigo v višje dekliške šole in ponavljalnice, kar je storila tudi bosenska vlada. Ko je hrvaški narod kanil slaviti petdesetletnico svojega preporoda, predlagalo se je, da se tiskajo v ta spomin štiri najboljša popularna dela in da se po več stotisoč izvodov razdeli narodu; tedaj se je odločilo, da se med temi izdá tudi Trstenjakova: „Dobra kućanica.“

„*Putne uspomene*.“ 1880. Izdal Desselbrunner v Senju. To je dokaj obširno delo, v katerem gospod pisatelj prostodušno pripoveda, kako je že za svoje dijaške dobe imel posebno veliko veselje do potovanja po mili mu hrvaški zemlji, ki mu je sedaj druga domovina, katere se je oklenil z vso silo svojega srca. V tem delu je vse odkritosrčno popisal, kar se mu je kje na potovanju ugodnega in neugodnega pripetilo in kar je kje videl in doživel. Pokojni Avgust Šenoa, izvrsten hrvaški romanopisec in pesnik, pohvalil je lepo to delo v „Viencu“, a kar je Šenoa pohvalil, to mora biti res kaj izbornega. Jezik je prekrasen.

„*Savka i Stanko*, izvorna pripoviest odraslijoj mladeži.“ 1882. Ocena tega dela je bila povsem povoljna in mladina jo jako rada čita. Pokojni češki pedagog in književnik I. Mašek je mislil to delo prevesti v češčino, toda prerana smrt je to lepo namero preprečila.

„*Školski vrt u selu*.“ 1883. Izdal hrvaški pedagoško-književni zbor. To delo je priporočila hrvaška vlada vsem ljudskim šolam in to gotovo največ zbok tega, ker se je bilo zelo pohvalno ocenilo. Po tem delu je osnovanih in urejenih sila mnogo šolskih vrtov po Hrvaški, Slavoniji in Dalmaciji. Tudi bosenska vlada je to delo toplo priporočila svojim šolam.

„*Rane i melem*“, črtice iz življenja. 1887. To delce je izdala Matica hrvaška. Ocena je bila zelo povoljna.

„*Ptice*.“ Izdalo društvo sv. Jeronima, štirje zvezki. To delo je med hrvaškim narodom dobro razširjeno, pisano s pesniškim navdušenjem. Njegova ocena je povsod polna hvale. Znamenito in zanimivo je to, da so v tem

delu zbrana narodna imena raznih ptic iz vseh strani Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Črne gore in Srbije. Pisatelj je imel mnogo truda in stroškov, ko je iskal v šolskih počitnicah v navedenih zemljah narodna imena mnogovrstnih ptic.

„*Dobar kućanik*.“ 1891. Izdala knjigarna jugoslovanske akademije. To delo je vseučilišni profesor in hrvaški pisatelj dr. Blaž Lorković v „Obzoru“ jako pohvalno ocenil. Rodoljubi kupujejo to knjigo in jo delé med prosti narod, kar je res posebne hvale vredno.

„*U radu je spas*.“ 1885. Pripoviest za mladež.“ Izdal hrvaški pedagogijsko-književni zbor. To delce je poslovenil Božidar Flegerič, a izdal Janez Giontini, knjigar v Ljubljani.

„*Mladi učitelj*.“ 1891. Izdala knjigarna Lavoslava Hartmanna. Tu so sveti in praktični vzgledi učitelju v prvem razredu in roditeljem. To delo so vsi časniki srčno pozdravili, a posebno pedagogijski. Prvi hrvaški pedagog, profesor Štefan Basariček, je napisal o tem delu zelo povoljno oceno. Bolgara Ilija Gudev in Todor Tačev prevela sta je v bolgarščino. Hrvatska vlada je tudi to delo priporočila svojim šolam.

„*Ljubičice*.“ Crtice za odraslu mladež.“ 1895. Izdal hrvaški pedagogijsko-književni zbor. Hrvatski „Napredak“, srbski „Učitelj“ v Belemgradu in sarajevski „Školski vijestnik“, pa tudi drugi časniki so prinesli zelo dobre ocene teh kratkih povestic. Božidar Flegerič jih je nekaj poslovenil.

„*Igre*.“ 1896. To delo je izdala vseučiliška knjigarna Frančiška Suppana v Zagrebu. Vsebina tega dela je filozofsko-pedagogijska. Vsi hrvaški pedagogijski časniki so bili polni njegove hvale. Ljudevit Dvorníkovíć, hvalevredni hrvaški pedagog, je je izredno hvaljeno ocenil v „Napredku“, D. Gručarov je prevaja v bolgarščino.

„*Život i rad Ivana Filipovića*.“ 1897. Izdal tudi hrvaški pedagogijsko-književni zbor. Delo je obširno, ima 20 podob. Ivan Filipović je spisal veliki hrvaško-nemški in nemško-hrvaški slovar. Tudi ročni slovar je iz njegovega peresa. Bil je nenavaden človek;

njega smemo po vsi pravici imenovati preporoditelja hrvaške šole in očeta hrvaškega učiteljstva.

Razven tega je napisal mnogo sestavkov in razprav v „Napredku“, v „Viencu“ in mnogih drugih hrvaških časnikih. Tudi v šolskih programih v Karlovcu in v Kostajnici je mnogo njegovih sestavkov.

V rokopisu ima še ta-le dela:

„*Slike iz Švicarske*.“ To delo je nagradila „Matica hrvatska“. „*Slike iz pedagogije*.“ „*Prirodopisna obuka u pučkoj školi*.“ „*Posljedice dobra i zla*“ in „*Srčike*“, črtice za mladež.

Leta 1889. se je v Zagrebu odprl učiteljski dom. O tej priliki je imelo hrvaško učiteljstvo svoje zborovanje, na katerem se je razpravljala Trstenjakova pedagogiška razprava, spisana za to nenavadno svečanost.

Razprava se je vsprejela brez izpremembe, in sestavitelj je zanj doblil deset zlatov nagrade od „Saveza hrvatskih učiteljskih društava“, a tega denarja ni zase porabil, temveč ga je blagodušno daroval „Učiteljskemu domu“.

Davorin Trstenjak ima lep govorniški dar, kar je sijajno pokazal kot slavnostni govornik o priliki odkritja spominika pokojnemu Valentinu Mandelcu¹⁾, slavnemu rodoljubu Vraniću in dr. Simoniću, mestnemu načelniku.

¹⁾ Valentin Mandelc se je porodil leta 1837. v Kranju, kjer je zvršil početne šole. Na gimnaziji je imel izvrstne sošolce, pokojnega pisatelja Valentina Zarnika, pesnika Simona Jenka in še sedaj živečega pesnika Stritarja. Maturo je naredil z odliko, učil se potem jezikoslovja na Dunaju, od koder je prišel l. 1859. kot suplent na gimnazij v Varaždin. Leta 1863. je šel v drugem tečaju na Dunaj, od koder je prišel v jesen istega leta za suplenta v Karlovec, kjer je umrl za sušico. Pokojnik je bil dobrodušen, blag in sila nadarjen človek. Že na gimnaziji se je poskusil s pesništvom, katero je nad vse čislal. Znajoč dobro francoski, je priredil nekaj šaljivih iger za slovenski oder iz francoščine. Umel je tudi dobro italijanski in posebno ruski. Poslovenil je prvi del Goethejevega „Fausta“, za katero delo mu je neki knjigar v Karlovcu ponudil 300 gld., a ponudilcu je rekel, da „Faust“ še ni dosti opiljen. Kje je sedaj ta prevod, ne vem.

Na tretjem občnem učiteljskem zborovanju v Oseku je bil izvestitelj, in njegove resolucije so se soglasno sprejemale brez izpremembe. V učiteljskih zborovanjih je bil mnogokrat izvestitelj.

V Karlovcu je bil Davorin Trstenjak v vsakem društvu izmed glavnih činiteljev. Prvemu hrvaškemu pevskemu društvu „Zori“ je bil predsednik, akoprem sam ni pevec. Predsednik je bil tudi učiteljskemu društvu, društvu sv. Vekoslava za podpiranje siromašne šolske mladine blagajnik. Za ognjegasno društvo, v katerem je bil spreten plezec, izdelal je pravila in službovnik. Diletantskemu gledališkemu društvu je bil ravnatelj. Gospodarski podružnici je bil podpredsednik, toda vsa predsednikova opravila so bila na njegovi skrbi.

Čitalnici v Karlovcu je uredil veliko knjižnico ter dobil od nje za nagrado zlat prstan. Knjižnico mu je pomagal urejevati gospod Ivan Steklasa, kr. gimnazijski profesor.

V Karlovcu je sam uredil veliki šolski vrt, kakoršnega prej ni bilo na vsi hrvaški zemlji. V njem je zasadil 70 vrst najplemenitejših sadnih dreves, katera je skrbno gojil, a ko so dorastla za presajevanje, razdelil jih je mnogo tisoč posestnikom v Karlovcu in v okolici. V prostih urah je ta vrt pomagal sam kopati in obdelavati, kakor je bilo za katere dobe potrebno. Njegov bučelnak v šolskem vrtu je bil na dobrem glasu. V njem je bilo vseh mogočih modernih panjev. Potrosil je za ta bučelnjak 300 gld. Iz mnogih krajev so prihajali radovedni in ukaželjni ljudje, da vidijo Trstenjakov šolski vrt in v njem izredno lepi bučelnjak. Hrvaška zem. vlada je odredila, da je bil v tem vrtu sadjerejski tečaj za učitelje, in tudi prosti kmetje in posestniki, kateri so se zanimali za sadjarstvo, smeli so vanj vstopati. Trstenjak je sam bil učitelj.

Na karlovški gospodarsko-obrtniški izložbi je bil odlikovan za sadjarstvo in vrtarstvo in druge reči.

Leta 1891. je bila v Zagrebu jubilarna izložba in na tej izložbi je dobil Davorin

Trstenjak veliko kolajno za svoja gospodarska in književna dela.

Leta 1892. na izložbi učil v Zagrebu je dobil za svoja književna dela in prirodopisno zbirko diplomu priznanico.

Že kot dijak na gimnaziji v Varaždinu je imel Trstenjak posebno veliko veselje do živalstva, katero je z leti vedno rastlo. Priredil je mnogo stotin ptic in drugih živalij, da je imel veliko in krasno zbirko, kakoršne nima noben hrvaški gimnazij. Delal je tudi nekaj za muzej v Zagrebu. Na predlog vseučiliških profesorjev dr. Pilara in Brusine je postal ud c. kr. zoološko-botaniškega društva na Dunaju.

Vseučiliški profesor Spiro Brusina, kateri je ravnatelj zoološkega muzeja, imenoval je Trstenjaku na čast novo vrst polža „Menalopsis Trstenjaki“, kar je res hvale vredno za našega neumorno delavnega rojaka.

Kakor prej v Karlovcu, tako je sedaj naš Davorin delaven v Kostajnici, ozirajoč se povsodi na občno korist prebivalcem v okolici. Tukaj samo jeden primer! Kraj Kostajnice je breg „Djed“, kateri je bil ves gol; a on, spoznavši, da bi bil ta goli „Djed“ kdaj okoličanom še lahko v korist, zasadil ga je s šolsko mladino z jelkami, katere so sedaj že okoli dva metra visoke in jih je na „Djedu“, ki je sedaj lepo zelen, preko 3000. Kako naporno in trudapolno je tako delo, vé vsak, ki se le količkaj peča s kmetijstvom.

Trstenjak je že kot dijak mnogo peš potoval. Kot učitelj je pa prepotoval vso avstro-ogersko državo, vso severno Italijo, vso Švicarsko, v obče velik del Evrope, kjer je pozorno opazoval vsak napredek, a največ v šolah.

L. 1873. je bil na zborovanju slovanskih pedagogov na Dunaju, na velikem učiteljskem zborovanju v Pragi. Na učiteljskem zborovanju v Šabcu v Srbiji je zastopal „Savez hrvatskih učiteljskih društava“. Iz tega lahko vidi čitatelj, da se naš Davorin ne boji ni truda ni stroškov, ako velja kje kaj storiti šolstvu v korist.

Davorin Trstenjak je mož srednje, zelo krepke postave; pod visokim čelom mu švigajo mило-prijazne rujavkaste oči. Pokojni Davorin Trstenjak je pisal o svojem rojaku in prijatelju Stanku Vrazu, da je bil človek brez vsake strasti, da je strastno ljubil le svoj narod. To isto moremo trditi o našem Davorinu. On je varčen, vedno trezen, na vsak vinar dobro pazeč gospodar, ki ne ljubi nikakih v Hrvatih že od davnosti navadnih velikih pojedin, katere so ljudem često na škodo in kvar, vneto ljubi le jedino svoj slovenski in hrvaški narod, kateri mu je dal drugo domovino. Drugo njegovo strast smemo tukaj navesti in ta strast je po zimi ugodna zabava, to je lov. Davorin je velik prijatelj divjačine in dober lovec, kakor malone vsi njegovi bližnji moški sorodniki. Akoprem je naš Davorin zelo previden gospodar, ne moremo in ne smemo reči, da bi ne imel radodarnih rok, ker podpira z denarjem vsako dobro in narodu koristno podjetje. Ni plemenitega namena, za katerega bi med Hrvati ne bil nabiral in tudi nabral dokaj milodarov. Zato je tudi poseben ljubljeneц hrvaškega naroda. Istotako spoštuje in ljubi našega štajerskega rojaka hrvaško učiteljstvo. V Kostajnici uživa lep ugled med ondotnim prebivalstvom, katero mu je poverilo ravnateljstvo svoje „pučke hranilnice“, katera daje denarje na male obresti.

Kostajniška šola je na jako dobrem glasu. Zemeljski šolski nadzornik Stipetić je rekel o neki priliki, da je ona najbolja na Hrvaškem, a pred Trstenjakom se je štela med

zadnje. Iz tega je jasno razvidno, kako imenitna učiteljska moč je učitelj Slovenec med Hrvati.

Mož je blage čudi, toda pogumen. Kot izvrsten plavač je še bivši gimnazijalec v Varaždinu otel nekemu učencu iz četrtega normalnega razreda življenje; dečko se je kopal v Plitvici, kjer ga je bistra voda zavila pod mlin. Pomoči ni bilo nikake, a naš Davorin ni pet ni šest je skočil oblečen v vodo, potonil se in izvlekel dečka iz vode.

Kot dijak je bil na vseh slovenskih taborih, kjer se je navduševal za narodne ideje.

Trstenjakovo življenje smemo po vsi pravici srečno imenovati. Dne 11. vel. srpana l. 1873. se je v Karlovcu oženil. Žena mu je rojena Karlovčanka Barbara Holjac, ki je dobra in vestna učiteljica. Sreča je bila zanj, da je bila tudi ona ž njim vred premeščena, kar se navadno ne dogaja. Iz tega srečnega zakona je bilo čvetero otrok. Prva hčerka Ljubica je umrla v Karlovcu kot izvrstna učenka, tudi prvi sin Ivan, ki je bil zelo nadarjen, umrl je, ko še ni začel v šolo hoditi. A večje veselje imata pridna in vzgledna roditelja s svojima še živečima otrokoma: hčerko Milico je vzel v Kostajnici vzgleden in premožen trgovec Stucin, katerega ded je bil rodом Slovenec s Kranjskega. Najmlajši sin Milan je dober dijak.

Našemu Davorinu je letos 25 let, kar je začel pisateljvati. V vseh njegovih delih je jezik blagoglasen, krepak in jednat, zlog prost, jednostaven in eleganten. Kakor deluje Hrvatом v korist, tako pa Slovencem v ponos.

Smrt in življenje.

Mrtvaški zvonovi na večer
Zvené preko tihe doline,
Na mrtvega nas trpina
Spominjajo žive trpine.

Kdor vedno le smrt premišlja,
Kakó mu življenje preseda;
Kdor misli le na življenje,
Kako ga prestraši — smrt bleда!

Anton Medved.

Družina socialistova.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

II.

Grajsčinski oskrbnik kneza P., Friderik Planinec, je do dobra poskusil mladost, predno se je uklenil v sladko-grenki jarem zakonski.

Zibelko mu je dal slovenski Štajer. O imenitnih dogodjajih svojih zornih let pa sam ni nikdar govoril prav rad; menda zato ne, ker se mu ti časi, v primeri s poznejšimi, niso zdeli imenitni. Po materi je podedoval dober jezik, po očetu pa toliko podpore, da se je srečno preril v tretji razred deželne realke. Tedaj mu je nagloma umrl oče, in hišica, katero je sezidal z žulji lastnih rok kot marljiv sedlar, ni mogla mladeniča več podpirati v šoli. Frideriku in njegovi materi so v pol leta dolžniki dokazali „črno na belem“, da sta zapravila tudi hišico. Šla sta k nekemu sorodniku, kjer je deček okusil mnogo zla, a še več njegova mati.

Deček je nadomeščal volarja, pozneje hlapca in slednjič je zastopal celó gospodarja v manj važnih poslih. Mati mu je pri-govarjala, naj gospodarja sluša povsod in vestno, ker nima nikogar drugega na svetu, ki bi skrbel zanj. „To ti bo koristilo še na starost; gospodar je bogat, izkušen in pre-viden.“

Ta nauk je poslušal Friderik vsak dan, sklenil ravnati po njenem naročilu, sicer pa otresti se sitnega gospodarja kakor tudi ne-znosnega dela, kadar bo le najmanjša pri-lika.

Čital mu je gospodarske knjige in mirno, udano prenašal pomladi, po letu in jeseni zabavljanje, da se gospôda vtika v kmetova opravila ter ga uči celó v knjigah, čeprav ne zna nobenega kmetiškega dela. A Fri-derik je zopet moral čitati in zopet poslu-šati. Po zimi pa ni znal nihče tako pametno

ravnati z gozdom kakor Friderikov gospodar, ki je imel velike gozdove.

Ko mu je bilo osemnajst let, preselila se je njegova mati v večnost. Na smrtni po-stelji ji je zopet obljubil, da bo slušal gospo-darja in ga spoštoval kakor svojega očeta. Toda dolgo ni ostal pri hiši. Med vsemi sla-bostmi je mladeniču še najmanje ugajala go-spodarjeva skopost. Friderik je bil lepo zrastel, bil velik kakor smreka v gori, a znal je pogledati, zasukavši si male brčice pod nosom, tako lepo, da se je marsikatera mladenka mimo njega gredé ustavila in se za njim ozrla. Vrstniki so ga že vabili v družbo, a tam je bilo treba denarja, katerega mu pa sorodnik ni dajal, in to mu je pre-sedalo.

Ko je torej Frideriku prispel v roke po-ziv na vojaški nabor, pa mu ni hotel so-rodnik napraviti poštenega računa, bila sta oba vesela slovesa.

Friderik je imel dve praznji in tri de-lavniške obleke, in dva tolarja sta mu rož-ljala v žepu; v srcu pa je imel živo željo iti po svetu daleč, daleč za nepoznano srečo.

Štiri ali pet dnij so praznovali novinci pot na nabor in z nabora, pet ali šest dnij so razgrajali po gostilnah in prav toliko dnij so se že prej pretepali s sosednjimi fanti; slednjič je bilo veliko več zaprtih za-radi poboja, kakor so jih potrdili v vojake.

Friderika so potrdili v vojake. Predno je šel v mesto kot novinec, potikal se je za delavca pri raznih gospodarjih in počenjal razne nerodnosti. Naposled je odrinil v mesto.

Začelo se je za Friderika Planinca drugo življenje. Prve tedne je res ob suhem ko-misu še kdaj mislil, kako je trpel tudi pri bogatem sorodniku; pozneje se je pa ne-kdanji dijak tretjega razreda deželne realke vedno češče domišljjal, koliko se je svoje dni

učil in naučil po šolah. Ker je govoril še precēj nemški, pisal lično, pa se lepo vedel ter se včasih še nalašč tako zasukal, da njegova neizbrana obleka: prekratke hlače, prevelika kapa, nakovani, čolnasti čevlji in zakrpana bluza niso bili v soglasju z njegovim vitkim telesom, uglajenim vedenjem in uglajenim jezikom, so mu še pred koncem prvega leta prišli na vsako stran jedno zvezdo, drugo leto pa celó dve. Z zvezdami se je preminjalo tudi njegovo opravilo, in njegovo vedenje je to kazalo vsakomur. Celó govor in pisava sta razodevala gospoda. Ko je postal narednik, ni se premenila samo obleka in plača, ampak povečala se je tudi realška šola: od treh na pet razredov. Med tem časom je prišel njegov polk na Dunaj.

Zadnje leto je mogočno rožljajal z dolgo sabljo po dunajskem tlaku, dražil češke „holke“ v Pratru in kadil „ržinke“ ponosno zvečer v družbi pijanih tovarišev. Zdel se je samemu sebi pravi gospod, in to je kazal tudi drugim. Vendar mu to življenje, ta brezozirni „moraš“ ni ugajal. Bal se je zadnjih velikih vaj v najhujši vročini in se veselil odpusta. Stalnega vojaškega pravila, da mora vsak dosluženi narednik imeti že gotovo službo in izbrano nevesto prej, nego premeni „suknjo“, držal se je Planinec le toliko, da si je izprosil službo pri dvorskem orožništvu.

Nekaj dnij pred nastopom nove službe so poslavljaljoči se naredniki pozdravljali vojaški stan z veselimi večeri, polnimi čašami in ganljivimi napitnicami. Neki večer so se pa Planincu in njegovemu tovarišu pridružili še trije gosposko oblečeni mladeniči, upadlih lic, žarečih očij, dobrega jezika. Ker so se vedli dokaj domače in so povedali vsak svoj značaj in posel, je bil kmalu med njimi živahen razgovor. Ko so došli pozneje še drugi Planinčevi sopivci, nadaljevalo se je isto govorjenje o „splošni bedi“ brez konca in kraja.

„Vsi smo ljudje, vsi imamo pravico do zemeljskega bogastva. Kdor si ga je pridobil več nego za potrebo, je krivičnik. Vsaka takšna lastnina je — tatvina.“ Tako

so govorili mladeniči in dokazovali, da so krivi vseh nadlog — prokleti kapitalisti, denarski mogotci — pijavke — izsesovalci ubogega ljudstva, tudi vsi tisti, ki jim pomagajo, najprej še duhovniki, ki vsiljujejo ljudstvu tisto prazno vero. Planinec jim je pritrjal na glas, pa tudi drugi so jim ploskali. V nekoliko večerih so se sprijaznili do dobra; in ko je tudi Planinec povedal svojo bridko preteklost, mu je rekel prijazni sodrug: „Glejte, takih sposobnostij, takih študij nima niti sam načelnik vaše prihodnje službe. A kaj dosežete nazadnje?“ Friderik je povedal to in ono, kar namerja početi po dovršeni orožniški službi; rekel je, da ga veseli služba v ministerstvu.

„Pometač velikanskih dvoran, kjer se gospôda veseli, dobro jí in pije — in pleše in sklepa zveze proti siromaku, trpinu. — Res, ne preveč častna služba! Celó sline bodeite smeli brezplačno požirati, dočim si bo vaša gospôda pasla rejene trebuščke.“

Planinec je odkimaval, a imeli so ga že v pesteh, tako tudi nekaj njegovih tovarišev, ki so bili dobili civilne službe. Njegovemu ponosu je ugajalo hvalisanje, in vlekla ga je prelepa bodočnost, katero so mu obetali novi prijatelji.

Dva dni pred odhodom v novo službo pa je dobil naznanilo, da ni sprejet med dvorske orožnike. Stotnik mu je več kakor obžalovaje namignil, da je temu vzrok njegovo občevarje zadnjih dnij s — socialisti.

Friderik Planinec je bil preponosen, da bi se opravičeval ali morda zanikal svojo krivdo. Mirno je „salutiral“, mirno odšel in nosil glavo po koncu. Na stopnicah ga je srečal novo pečeni „korporal“:

„Ko bi se nekoliko manj postavljaj, bi bil prav vrl dečko“, zagodrnjal je za njim nalašč toliko glasno, da ga ni slišal samo odhajajoči narednik, marveč tudi njegov tovariš, ki je še pristavil: „Preveč je učen, v deveti šoli je že bil, zna delati točo in klicati hudiča iz pekla.“ In oba sta se smejala na Planinčev račun. Zato se je ogibal vojaške družbe, pa tovariši so ga vsled tega še huje „vlekli“ skozi zobe. Slednjič si je

misli: „Ker se že ločim, je bolje, da se z lepa!“ Stopil je sam za tem ali onim, mu plačal za pijačo, zbral večjo družbo, in bili so prijazni ž njim. Dal je tedaj slovo tovarišem in vojaškemu stanu brez nade za gotovo službo. Ker mu ni ostalo kakor nekaj goldinarjev, je strahoma užival vsakdanjo hrano in tožil „sodrugom“ svojo bedo. Rekli so mu: „Pridruži se štrajkujočim delavcem!“

Ta nasvet se mu je zdel preneumen; rajši je čakal službe.

Neki dan je bral med inserati v časniku: „Išče se upravitelj na deželi. Dosluženi vojniki imajo prednost. Razven nemščine je potrebno znanje jednega slovanskega jezika. Plača poleg drv in prostega stanovanja po dogovoru. Ponudbe pod šifro H. W. uredništvu tega lista.“

Takoj naslednji večer je prinesel imenovani list pod tem inseratom drugi: „Praktičen upravitelj, ki je zveden v tem poslu, doslužen vojaški podčastnik, imajoč nekaj let tehničnih študij, išče službe pri kaki večji grajščini na deželi. Ponudbe s črkami F. P. poste restante.“

Deset dnij pozneje je že kupil mlad človek v na pol kmetiški obleki z lovskim klubom na kolodvoru južne železnice vozni listek do Ljubljane. Srce mu je nemirno utripalo, ko se je bližal neznanim ljudem, neznani usodi. Da bi si pregnal dolg čas, je bral med potom razne socialistiške brošure, katere so mu o slovesu potisnili v žep „sodrug“ z resnimi opomini, naj deluje tudi v novi službi za „sveto idejo enakosti“.

„Da, pravica mora slednjič zmagati!“ je vskliknil in objel vse nove znance po vrsti, obljubivši, da jih ne pozabi nikdar, nikdar.

Planinec je bral in zopet bral, in vedno jasneje se mu je zdelo, da umeva „sodruge“, sam svoje potrebe in — svojo ničevnost:

„Živeti moram! — Umreti — je še pre zgodaj!“

Skrbno je potegnil drugi dan popoldne brke na obe strani, pogladil brado, kolikor se je dala s prsti poravnati v lepi red, zakašljaj in potrkal na vrata gospoda vicedoma v veliki grajščini več ur hoda pod Ljubljano.

„Herrrein!“ oglasi se hripavo grlo gospoda vicedoma, in Friderik Planinec, prihodnji oskrbnik, je že imel na jeziku vrsto najpokornejših, najponižnejših, najudanejših in zopet: najhvaležnejših, najzanesljivejših, najlepših itd. — pozdravov.

„Ne tega!“ je mahnil z roko sivolasi vicedom, čegar dolge brke so visele ob cevi strašanskega čibuka, katerega bi bil Planinec privoščil turškemu velikemu vezirju. „Spričevala prosim, spričevala s tehnike — daš ist was.“

Friderika je zazeblo po vseh kosteh... „Živeti moram — hočem!“ Ta misel ga je bodrila, da je začel in na dolgo in na drobno opisoval svoje prve študije, potem napravil velik skok na visoko šolo, parkrat zamenjal tehniko z univerzo in nazadnje, ko je videl, da se vicedomova glava le preveč neverjetno maje, pristavil, da ni mogel dovršiti niti popolnoma jednega leta na visoki šoli, ker mu je umrl oče, in s tem je usahnil vsak vir dohodkov. Ko je nehal, sta molčala oba. Vicedom ga je pogledoval prezirno ter premikal naočnike po hrbtišču ne baš premajhno umerjenega nosa gori in doli.

„Gospod prosilec! Obžalujem: za oskrbnikovo službo se niste izkazali — ,bedauere.“ — In pogladil je mogočne brke, zakašljaj in še jedenkrat po strani pogledal Planinca. Sedaj je videl, da je — opravil. Tema se mu je delala pred očmi.

„Sedaj, ko vem vaše življenje, in so mi znane razmere, v katerih ste živeli“ — Planincu je zaščemelo pri srcu: sedaj pride socializem! — „vam svetujem“ — prej je zopet upalil pipo dolgocevko — „da sprejmete službo grajščinskega lovca; lepa plača, hm! petdeset goldinarjev, hm! in drugo, hm! tudi perspektiva do oskrbnika.“

Ta dan je začel Friderik Planinec, ki je bil sedaj star 29 let, že v drugič šteti dneve svojega življenja. Z vicedomom je živel prav dobro: mož je bil precēj redkobeseden. Friderik mu je vlekel po dlaki. Gospej vicedomski, nekdanji skromni a krasni šivilji, se je pa v šestih letih tako prikupil s svojimi socijalnimi nazori, da mu je izbrala najlepšo



Slovenski duhovniki iz Minnesote (zbrani pri gosp. J. Trobcu, tedanjem župniku v Št. Pavlu, ob 30 letnici njegovi, 5. kimovca 1895).

1. Sedanji škof Jak. Trobec. 2. Msgr. Jos. Buh, župnik in urednik „Amerik. Slovenca“. 3. Ivan Stariha, župnik in generalni vikar. 4. A. Plut, dekan. 5. I. M. Solnce. 6. F. Požek. 7. F. K. Bajec. 8. Ivan Pavlin († 1896). 9. F. Jager. 10. A. Kastigar. 11. M. Bilban. 12. A. Ogulin. 13. A. Vilman. 14. F. S. Košmerl.

hišno za soprogo, obljubivša mu oskrbniško službo takoj po poroki. Vicedom se je kmalu sprijaznil z nasvetom gledé hišne, a nikakor ni hotel zapoditi starega oskrbnika iz službe. Pa kakor navadno prej ali slej premagajo ženske svojo močnejšo polovico, tako je tudi Friderikova zaščitnica — suha, jetična ženska toliko časa prezirala svojega soproga ter bledela in pokašljevala za mladim logarjem, povešala nos in polehala koščeno telo, da se je vicedom naveličal in privolil.

Tisti večer se je gospa pomladila za deset let in ozdravela za pol mladosti; drugi dan pa je legla in nič več ni vstala. Marx, Lassalle, Engels in drugi socijologi so imeli v njenem srcu več prostora in v njenih mislih več opravila kakor vicedom. V Frideriku je dobila človeka, ki jo je umeval. Rešitev socijalnega vprašanja in gospe vicedomove bolezen se je v njenem mišljenju nerazdružno spojila v jedno samo bolezen, katere katastrofa se je po dolgih dveh letih bližala svojemu koncu, ž njo pa tudi Planinčevo povišanje v službi.

Ko so zagrebli gospo, tedaj je pokazal vicedom Frideriku in krasni, svoje lepote zavedajoči se Lini, pot po svetu. Lina, rejenka pokojne gospe, je podedovala po njej nekaj pohištva, star klavir in nekoliko denarja. Preselila se je začasno k sorodnikom v okolico in pridno pomagala Planincu iskati nove službe ter mu o uspehih poročala v Ljubljano, kamor je šel zopet potr in uničen, pustivši del srca in duše pri njej, pri svoji lepi nevesti. Najel je v Ljubljani tesno sobico kot neznan zasebnik in neznan stralec poleg nekaj stotin prihranjenih novcev. Pristradal je srečno že začetek tretjega tedna v nestrpnem čakanju, družec se jedino z nekaterimi delavci iz tovarn, ki so sloveli med tovariši „sodrug“ kot znani nezadovoljneži; ondaj je pa prihitela k njemu v svilni obleki, s prazničnim obrazkom v tretje nadstropje Lina in mu naznanila, da mu je „preskrbela“ službo oskrbnika v sosednji grajščini ter že naročila za srečen in vesel uspeh v hotelu primerno kosilo. Kar s silo ga je vlekla s seboj.

„Čakaj, Lina — moja Lina — saj si moja! A jaz se moram vendar spodobnejše obleči, takšen ne smem med gospôdo.“

„Zame si že dovolj lep. Pojdi!“

Šel je in poslej še večkrat tako „lepo“ slušal svojo zaročenko, ki je nekaj tednov pozneje slovesno izjavila pred oltarjem, da hoče biti znanaprej njegova žena.

Na novi službi se mu ni godilo slabo. Če so ljudje stikali glave in govorili o nekdanji prijaznosti gospoda grajščaka z Lino ter se čudili, da ni njenega prihoda v grajsko bližino zabranila gospa grajščakinja, ni slišal Friderik o tem ničesar, in grajščakinja, energična, pobožna duša, jim je kmalu zamašila usta z obljubo, da spravi oba prav kmalu, od koder sta došla.

Friderik Planinec je zopet zahajal v družbo, pušil „ržinke“, razlagal logarjem, logarskim učencem in grajščinskim delavcem socijalne nazore in ponosno trdil, da je na visoki šoli moral največkrat potrpeti, ker se mu je godilo slabo, a mlad človek se privadi vsemu.

Nevšečne govorice so sčasoma ponehale in oskrbnikova Lina se je v svobodnejših in ugodnejših razmerah razvila v zastavno, lepo gospo. S Friderikom sta živela v najlepšem soglasju; tega ni mogel skaliti niti grajščak sam, ki se je resno trudil začeti občevanje z nekdanjo hišno, a vselej je bila zapreka njegova soproga.

Gospa Lina se je često spominjala prijetnih dnij pri nekdanji gospodinji in urejevala vse tako, da sta dobro jedla in pila, tako se oblačila, tako se veselila in celó tako govorila, kakor so delali nekdanj pri vicedomovki.

„Moj ljubček! Vsega imava za potrebo, samo tako bi še rada: Gospa je zjutraj spala do najstih, potem se je prišla pokazat v lepi spalni obleki; dopoldne je navadno še kaj krepčalnega zaužila, potem je urejevala toaleto in ob pol dveh sedla h kosilu, pa kakšnem?“ — Spomin na slastne užitke nekdanjih kosil je privabil Lini rudečico v krasno lice; veselo in naglo je nadaljevala: „Kar je ostalo, da nismo znesle na mizo — in ostalo

je, kar smo hotele — in kar je prišlo z mize, s tem smo se sladkale me, hišne. Po kosilu se je gospa peljala na izprehod, — če ni bilo kočijaža, s teboj — in šele zvečer se je vrnila ubožica od siromakov, bolnikov, sirot in žalujočih. Me smo imele v tem dovolj časa pospraviti po sobah in pogledati v klet, v jedilnico in po predalnikih . . . Bog ji daj nebesa! Vse nam je zaupala in ničesar opazila. — Vidiš, Frice, tako bi jaz rada živela.“

„Lina, jaz sem komaj oskrbnik!“

„Môlči, saj imaš vsega dovolj! Dobro hočeva živeti, saj druge dobrote nimava na svetu. In prvi pogoj življenja, če hočemo, da nam ni v nadlego, je vsakdanja ugodnost: ne, Frice?“

Ljubko, a neverno je pogledal Planinec svojo črnolaso ženico. Spomnil se je nekdanje bede, menda tudi „visokih“ študij in svojega pehanja za koščekom kruha; sedaj ima kruh, treba misliti torej na kaj boljšega, in — Lina govori skoro prav. V njenih očeh je zabi. Jeló socialno bedo in vse „sodruge“.

Službica je bila lahka, dohodki primerni, nadzorstva malo, glavna skrb pa zabava ter izbrana jed in pijača.

Mlada poročenca sta imela po mnenju gospe Line vendar vzlic vsemu temu le pol raja, dokler ju ni popolnoma razveselilo upanje o potomstvu. Friderik Planinec ni še popolnoma dovršil drugega leta v svoji novi službi, ko je njegovi Lini poslalo dobrotno nebo malo dete, lepo deklico.

Krstili so jo za Ido, in sama grajska gospa bi bila šla kumovat, ko bi hotela; pa je poslala svojo hišno z izgovorom, da jo boli glava, kar je bilo pa malo verjetno; resnična pa je bila govorica, da grajščakinja že davno težko gleda bogato oblečeno oskrbnico.

„Od kod ima toliko, da se nosi kakor grofica?“

Hišna ji ni mogla odgovoriti, in grajščakinja je bila tudi s tem zadovoljna, misleča: „To bo vsaj pošten vzrok, da se je odkrižam, če je mojemu soprogu res bila toliko všeč, da je zaradi nje obiskoval pokojno vicedomovko.“

Lina je zvedela, da ji grajščakinja zavidala lepoto in brhkost, pa je rekla, da je prihranila nekaj dvojčac v zadnji službi. To je grajščakinji navidezno ugajalo; pohvalila je Linino pridnost in varčnost in snovala svoje tajne načrte.

Pri oskrbniku so nadaljevali lepo začeto življenje, pomnoženo s skrbjo: naša Idka mora biti nekoč gospica, lepa nevesta, dražestna gospa! In dekletce je tudi res kazalo že prvo leto, da bo krasotica. Mehki, rumeni lasci, modra očesca, ljubke jamice v ličecih, drobno telesce in nežne ročice . . . vse je srečnega očeta Friderika tako navdušilo, da je za hip pustil socialno čtivo in vskliknil: „Oh, ta, ta! — naša Idka premaga s krasoto svet! Pa saj tudi mati!“ Ni se mogel premagati, vzel je dete na kolena ter je gugal: „Aja-tutu! Idka moja! Aja tutu!“ Poleg tega je pa mislil, da je bil tudi on lep fant, narednik, socialist, ter je ves srečen pogledoval svojo ženko.

„Ti, ti! ne prenašli se, Frice! Morda bo njena sestrice še lepša. Ti, ti —.“ Oskrbnik je pogladil lepo rumeno brado na desno in levo, položil hčerko od veselja zarudevajoči mamici v naročje ter natlačil pipo dolgocevko, katero je navadno vzel na pomoč, kadar je hotel kaj — misliti. V dolgih potezah je spuščal v strop kolobarje dima; pogled mu je često uhajal na ženo in otroka, roka pa v lase.

Idka je dobila bratca Oskarja, drugo leto Friderika, potem pa vedno, če ne za božič, pa za veliko noč, bratca ali sestrico: Vero, Vladimirja, Hugona, Lino . . . Nič ni pomagalo Planincu segati z roko v lase.

Neki večer je rekla grajščakinja soprogu:

„Egon! Oskrbnik te vara. Le glej, kako izbrano in elegantno in dragoceno obleko ima njegova žena! In ta nepregledna vrsta otrok, kako skrbno je oblečena! Ž njimi ni po pravici.“ V istini pa je mislila, da ž njenim Egonom ni vse, kakor bi bilo potrebno. Mučil jo je dvom, da li je pozabil nekdanjo hišno. „Pet desetakov, drva, nekaj njivic in par kravic niso dohodki, s katerim bi delal čudeže. Da bi ti vedel — Egon! — oni dan

mi je pravila naša sobarica, kako potratno živé. Pomisli: ona ima sleharni dan piščance, pa divjačino, pa purane, pa vino, pa piškote, slaščice, pivo . . . Oskrbnik te vara, vara, dasi hodi po koncu, kakor bi nosil vso pravico na svojih plečih, in stopa, kakor da mu ne ti, ne sam vrag ne more do živega.“

„Ali ti je že kaj nahudil, Sidonija?“

„Prav nič, verjemi; le opozarjam te nanj. Egon, naroči, da se stvar preišče!“

„Bom, dušica, ker si že tako sitna. Takoj ukažem prinesiti knjige, zapiske, pogodbe in novce iz blagajne.“

„Prav; mrak je že; ne bo se nadejal.“

Lina je baš zibala najmlajšo hčerko in z očmi preštevala, koliko založajev pečenega piščanca je še pred njo na krožniku. Poleg male svetilnice je stala temna buteljka in visok brušen kozarec, do polovice že odpit, slastne madeire. — Gospa Lina se ne zapusti v otročji postelji. To so vedele sosede prav dobro, to je vedela tudi grajščakinja. Rekli so, da ne mara otrok, in zato jih ji Bog ni dal. Pa saj jih oskrbnikova tudi nista želela mnogo več, in vendar sta jih dobila.

Lina Planinčeva je malo mislila o svoji usodi. Mirno je zibala Linico, mirno jedla in pila, mirno tudi poslušala, ko je stopil v kuhinjo grajščinski strežaj ter našel okolu ognja šestero otrok, gledajočih očeta, ki je v potu svojega obraza — kuhal polento sebi in deci za večerjo.

„Takoj, takoj, kakor velé gospod!“ je odgovoril in odložil leseno orodje v naročaj bosonogemu Oskarju, ki je takoj nadaljeval očetovo vroče delo. Ida in Vera se sicer vsled materine prepovedi nista smeli lotiti kuhe, da kot bodoči gospici in gospe ne dobita rujave kože, vendar sta deklici radovoljno pridržavali veliki kotel.

Po dolgih dveh urah se je vrnil oskrbnik, veder in zadovoljen, a — lačen. Našel je kotel prazen, ogenj pogašen, posodo nepomito, otroke po posteljah, večerje nikjer. Pogledal je v sobo k soprogi; tu je poleg mize sladko dremala njegova Lina s povešeno glavo, pred njo prazen krožnik in prazna steklenica . . . Šipselj je premetaval oglodane kosti pod

mizo. Oskrbnik je ljubeznivo objel ženko čez ramena in jo poklical:

„Kje pa je moja večerja, mama? Ali ste vse pojedli?“

Precěj časa je bil glasen odgovor samo smrčanje; naposled se je vzdramila in pogledala plašno:

„Kod si hodil tako dolgo?“

„V gradu sem bil.“

„Pa bi bil prišel prej! Jaz ne morem skrbeti za vse — nas je preveč.“

Lepe oči so bile nekoliko rudeče, kakor objokane, in Frideriku se je smilila . . .

„Pojdi, pojdi spat, Lina! Bom že kako opravil!“ In kakor malega otroka jo je spravil, sezul čevlje in ji popravil postelj, a Lina se mu ni niti zahvalila, marveč mirno zasmrčala v blazinah. On je zapalil pipo in šel pomivat posodo.

Grajščaku Egonu pa se je srce smejalo, da je jedenkrat tako temeljito ugnal sitnost in nezaupnost svoje soproge. Dokazuje je podprl z natančno pisanimi gospodarskimi knjigami, še najbolje pa s Planinčevim veseljem do kuhe. Soproga se je sicer smejala, a pokazati vendar ni hotela prepričanja o oskrbnikovi poštenosti.

Sobarica je prej ko slej opravljala svoje delo pri Lini.

Vsled nenavadnega poziva v grad je začel oskrbnik sumiti, da mora biti tu nekaj vmes. Povedal je to soprogi, ki mu je popolnoma pritrdila in še priložila nekdanje besede o noblesi. — Dolgo sta pretresala vzroke poslednjih sitnostij ter se uverila, da jih morajo imeti res na „piki“.

„Po kaj hodi neki ta-le sobarica k nam?“

Friderik je globoko vzdihnil in molčal. Ni se posebno bal, da bi mu utegnili kaj škodovati; v svesti si je bil grajščakove zadovoljnosti in pa nazadnje tudi svoje „poštenosti“. Ker ni svoji lepši polovici zakrival ničesar, ji je povedal nekega dne tudi to.

Ko je prišla naslednji dan zopet sobarica, je Lina takoj navrnila pogovor tje, kamor se ji je zdelo najprimernejše in začela:

„Če se neče tako oblačiti kakor jaz, kdo ji more kaj? Jaz sem tako navajena, tako

mi najboljše tekne; ona pa misli, da ji bodo duhovni preskrbeli otroke ter časno in večno srečo. O sreči nista dva enakih mislij; a meni ugaja moja, zato pa grajščakinji še ne zavidam njene. Če me je Bog obdaril z otroki, pa nje ni; in zopet to je prav, sicer bi jih bilo morda res preveč . . .“

Lina je pogledala resnobno, prepričevalno, ponosno, in sobarica — ne vedoča, koliko časa je oskrbnica zbirala te besede, se je čudila njeni drznosti ter se zares prestrašila, kaj bi rekla njena gospa, ko bi slišala takšno govorjenje. Zgrozila se je pred neizogibno nevihto, izgubo časti in službe ter se nagloma odpravila, poljubivša malo Linico na čelo.

„Molčala bom, saj sem jim botra.“ Ta sklep je držala do doma, doma pa je grajščakinji vse povedala.

Naslednja leta se življenje v oskrbnikovi družini ni mnogo izpremenilo, a tudi grajščakinja ga ni nehala zasledovati. Gospa Lina je dobro jedla, izvrstno pila, vsako leto povila vedno strastneje puščenju soprogu po jedno dete in trdila, da mora biti sleherni novorojenec v življenju vsaj takšen gospod ali tako bogata gospa, da se ne bo klanjal sitnim grajščakinjam.

„Mama, mama, čuj! Tako sem lepa kakor naslikana svetnica!“ S temi besedami je prihitela mala Idka zasopljena, zarudela in veselja žarečih očí iz šole in nemarno porinila knjigo v kót, čakaje, kako se razveseli mamica najnovejše pohvale.

„Kdo ti je to povedal, otrok?“

„Gospod grajščak, mama; in vščipnil me je v lice, — glej, tukaj-le!“

„Pojdi no, pa si dovolila, da te ščipljejo taki starci!“

„Nisem vedela, da —; pa je bil tako prijazen —.“

Tudi srečni mamici je od veselja zažarelo lice; saj so se jele uresničevati njene najiskrenejše nade: lepa in slavljenka!

Ko je Ida dovršila ljudsko šolo v sosednji vasi, bila je krasno dekletce, kakor na pol razvit popek vrtnice.

„Kam jo damo, ljuba moja?“ vprašal je skrbno oče.

„Učit — za gospodično v mesto.“

„E, tudi jaz sem kdaj študiral na visoki šoli, pa se mi ni godilo dobro, čeprav sem se učil lahkotno, učil izvrstno.“

„Pa Idka ima, hvala Bogu, stariše, ki ne bodo pustili, da bi otrok stradal.“

„A drugi otroci bodo, Lina!“

„Kako si čuden! Ali nimaš plače?“

„Da komaj preživim vse doma, in še ne; pa v mestu?“

To je Lino za hip zmêdlo, oskrbniku je pa zlezla roka nekam tje za uho in dolgo ostala tam, dočim so mogočni oblaki tabačnega dima puhteli iz ust kakor iz parnega stroja; pipa dolgocevka je pa cvilila, grgrala in smrčala na ves glas.

„Fric, naša Idka mora biti gospa, pa veljaj karkoli. Zakaj si se pa oženil, če si mislil, da ti bodo otroci berači? Ali naj se drugim otrokom dobro godi, najinim pa ne? Kar je drugih, to je tudi naše: ali ni tako?“

Temne oči so se ji zasvetile in čudno je pogledala soproga, ki je v tem odložil pipo in neusmiljeno nečesa iskal z ustnikom po dolgi, rumeni bradi . . . Morda je želel najti vzrok, zakaj nimajo vsi enakega premoženja, zakaj niso vsi bogati, zakaj nimajo vsi dovolj za svoje otroke. Da, ker ima on desetero otrok, moral bi imeti celó več denarja kakor drugi, ki jih imajo manj in torej manj potrebujejo. Ej, ta čudna stvar! Čim bolj dokazujemo, da smo vsi jednaki, tembolj se nam vriva neenakost. Preklicana reč! Zakaj pa nimajo vsi enakega števila otrok? Zakaj ne vsi enakih ust, enakega želodeca? O enakost, enakost!

Začelo se mu je razgrinjati pred očmi socialno vprašanje v podobi lastnega življenja. In zopet je listal Marxove spise, ali nič ne povedó, kako bi se zjednačilo število otrok, kako usta, kako želodec.

Oskrbnica Lina je hotela, da je najstarejša hčerka, rumenolasa Idka, dobila tisto jesen dvoje novih kril, dve desetici v žep in odšla v mesto. Mamica jo je poljubila na čelo, in Idka je šla z očetom v mestne šole; za njo so pa romali vsak mesec gotovo trije petaki, — težko sicer, a gospa Lina ni ho-

tela drugače. Treba je bilo dobiti jih kje; pa kaj — saj smo vsi jednaki!

Seveda je tudi trdila, da treba poslej varčevati, toda sama zase je imela vedno dovolj izgovorov v bolezni in v telesnih slabostih, da načrtov ni začela dovrševati. Zato so pa drugi tem ostreje čutili Idino šolo na obleki in v želodcu. O ta nesrečna nejednakost!

Srečno je minulo prvo šolsko leto, in Idka je prišla domov živahna, vesela, nekoliko večja, nego je bila lani, in bledejša. Govorila je že dobro nemški, majala jezik v laškem in celó v francoskem jeziku. Precéj spretno je tudi prebirala tipke na klavirju. Le slovenski jezik je zavijala tako, kakor njene součenke in pa ljudje v okolici mestne šole, kar se je zdelo vsem domačim jako imenitno. Ko je sedla za očrneli klavir — ostalino nekdanje vicedomovke — odložila klobuček ter zapodila pet ali šest bratcev in sestic pred vrata, nagnila je lepo glavico in igraje zapela: „Komm' lieber Mai und mache die Bäume wieder grün“ Mater je s tem tako navdušila, da je prisedla še sama ter spominjaje se nekdanjih boljših časov, pozvala hčerko, da začneta štiriročno; otročiči pa so ju veselo posnemali pred vrati: ta z metlo, oni s stolom, nekateri s ponvami, drugi po kotlu — domač koncert v obširnem obsegu.

Oče Friderik je o takih domačih koncertih zabil vso prebito bedo in sklenil potrpežljivo in mirno stradati še na dalje ali drugače si pomagati, dokler ne bo Idka izobražena gospica, še izobraženejša kakor njena mati, ki je tudi zares vredna boljše usode: pa ta nesreča, ti otroci, ta nejednakost!

Drugo jesen so odpravili z Ido v mesto tudi Oskarja. Živemu, kodravemu nagajivcu so sicer bolj prijale domače igre, potepanje po vasi, ukradeno sadje, puška, zajci, gozd in gora nego šola in knjiga, a tudi moški mora danes nekaj znati, če se hoče preriti skozi svet.

„Oskar ne bo nikoli tako učen kakor Idka; ni mu treba, pa tudi nima glave za to. Ženska potrebuje izobraženosti, da zmaguje svet; moškemu zadošča, da je in pije, kadar

si zasluži, ako si neče pomagati z glavo na boljšo stopinjo. — Ko prideta Idka in Oskar h koščeku kruha, naj pomagata bratcem in sestricam; midva ne bova mogla: preveč jih je. Ni res, stari?“

Tako je Lina slikala bodočnost svojima najstarejšima otrokoma, in tako je potrdil Fric Planinec —, Fric je vse potrdil — in tako je veljalo.

„Ko sem bil na visoki šoli — ko bi ne imel talenta, bi ne bil nikdar — bi ne bil —“

„— gospod oskrbnik, hočeš reči, he! — O, le-sem te je pripravila tvoja Lina, ne zameri! Veš — jaz, ne, rajna gospa je imela pri našem grajščaku vplivno besedo.“

„Ne, ne, Lina — sem hotel reči: bi ne bil tvoj —.“

„O, znane so mi tvoje ljubeznivosti, hm! Veš, samo Lina ti je naklonila ta-le košček kruha.“

„O, vem, vem, srček! Ti si vredna zlata!“ In položil ji je roko preko pleč.

„Pojdi, pojdi, saj te imam že preveč in še več ko preveč.“ Po teh besedah ga je lahko pahnila od sebe in ga žarko pogledala; nje žarki pogledi — Lina je bila svesta njih moči — so oskrbnika Planinca še v najresnejših dneh tako ganili, da se je pri-maknil bliže svoji zakonski polovici, gladil detetu v njenem naročju zlate lasce in jel soprogi razlagati svojo bedo in Marxove teorije, katerih besedilo je znal že na pamet in umeval in umeval vedno bolje.

Ni slutil, da se že zbirajo nad njegovo glavo ter nad glavami in glavicami njegove mnogobrojne družinice hudourni oblaki. Grajščakinja je namreč povsod iskala povoda, da spravi s poti nevšečno oskrbnico in privije na najkrajšo vrvico dobrodušnega soproga, o čegar vedenju si je nasnovala in naslikala najsmelejše prostosti.

„Le povejte, kar ste slišali in videli na pristavi!“

Tako je velela suhotna, na postelji sedeča grajščakinja, kateri je hišna zavezovala čizme.

Vkusno urejena spalnica je pričala po mnogih nabožnih slikah, da nje stanovalka ne zanemarja verskih dolžnosti.

„Dva so dali v šolo, milostiva, dva!“

„O čem bodeta živela v Ljubljani? O božji besedi? Mogoče, saj doma jima ni teknila, ker je nista slišala.“

„Deček se bo hranil v dijaški kuhinji.“

„No, s tem se gotovo ne zredi niti na pol kakor njegova mati . . . Kaj pravite, Ana, ali pošteno plačuje delavce?“ Ob tem vprašanju je ostro pogledala služabnico, ki se je lotila zgornje obleke.

„Pravijo, da je še prestrog; ravná ž njimi prav po mestno: morajo nekaj puščati teden-skega zaslužka za bolezen ali slučaj poškodovanja. Toda našim ljudem, ki najrajši v nedeljo pogoltnejo vse, kar so med tednom zaslužili, to ni prav; pravijo, da je Planinec socialista.“

„No, to ne škoduje, če jih drži v tem redu — hm! socialist, to je pameten socialist. Saj so delavci pri nas plačani izvrstno: ali morajo res vse pognati po grlu? Pa čudno se mi zdi, da izdamo vsako leto toliko za izboljšanje posestva, pa ni nikakega uspeha. Dohodki so vedno stari, najemnina se ne zviša. To moram sama pogledati, moj mož je premehak.“

Hišna je hitela opravljati grajščakinjo, ki je v tem stopila pred zrcalo in se vrtela kakor bi se poskušala v različnih plesih.

„Ana! Kaj so pa jedli sinoči?“

„Ona — gospa — pečenega janca.“

„Janca! ali imajo toliko?“

„Otroci so mi pravili, da jim ga je prinesel kmet najemnik v dar.“

„Hm! hm! Kdo neki, na čegav račun? Darove prejemi! Meni se je zdelo, da ta duša oskrbniška ni in ne bo koristna. Zato ne zviša najemnine, da mu nosijo jance, morda celo teleta — maslo, piščeta, kokoši race, pure . . . A, ha! Nismo zastonj tako lepo rejeni — in jezični — moja Linka! E, jaz vem: moj oče je bil tudi oskrbnik! — Dovolj, Ana! Najlepše uhane dobiš za to veledobro delo.“

Gospa se je zasukala izpred zrcala hotéča kar ven — kar naravnost čez dvorišče in cesto v vas — na pristavo — na pol oblečena.

„O, lepo prosim, gospa žlahtna! Tukaj so še njih lasje — tam-le zobje, pa umiti še niso, ne kufrirani, pociprani in parfimirani.“

„Hiti, klepetulja; če ne, ti priveznem jedno za uho!“

„Oh, prosim, gospa, precej, samo naj potrpijo, oh! . . .“

Pol ure pozneje jo je srečal na dvorišču soprog, zajeten, rudeč možak s smodko v ustih in prav udobno puše v zrak, vprašal: „Kam pa, Sidi, — tako zgodaj?“

Razburjeno in naglo mu je razložila še več z rokama kot z jezikom, kaj je zakrivil oskrbnik in v kakšno zamero je zagazil pri njej.

„Bah! To so malenkosti! Jaz imam rajši mir nego sto jancev.“

In mirno puše jo je povabil s seboj na vrt, kakor da se ni nič zgodilo. Sidi je pa zacepetala z nogama kakor razvajen otrok, ko mu vskratiš igračo. „Vi ste od nekdanj takšni; nič vam ni, če vam bdečim slečejo hlače. Zato gre vse rakom žvižgat.“

To je grajščaka zbadlo.

„Mi smo takšni, no, vi pa drugačni — to je res. — Pa da bo konec besedovanja, še danes ukažem stvar preiskati; prej se ne sme ukreniti nič. Mi smo takšni.“ — Po teh besedah je prav zložno odkorakal na vrt, a soproga v svoje sobe kuhat jezo in kovat nove načrte.

Mesec pozneje, ko sta Ida in Oskar ostavila doma žalujočo mamico ter nikdar ugnane bratce in sestrice, so oskrbnika Planinca postavili na cesto.

Lina je šla sama — sila ni mila — prosit grajščakinjo, a le-ta se je s posmehom obrnila strani rekoč: „Saj ste vedno imenitni, pa bodite še sedaj! Z Bogom, gospa Planinceva! Srečno pot!“ — Prosil je oskrbnik grajščaka in njegovo soprogo, prosil s solznimi očmi, naj se usmilita vsaj nedolžnih otročičev, ki bodo stradali, umirali in umrli od hudega, ker gotovo ne dobi kmalu primerne službe. Vse je bilo zastonj. — Šli so trije otročiči — lepi, zdravi beloglavčki in pokleknili pred gospo; pa tudi ti niso nič opravili.

Nič ni pomagalo. Hlapci so jim zmetali vso hišno opravo pred vrata, zaklenili jih in nesli spraviti ključke gospej grajščakinji. „Sedaj naj razkazuje bogastvo in lepoto — stvar neumna“, je dejala hišni videča, kako zre Lina obupno predse, Friderik pa gleda s prekrižanima rokama svojo mnogobrojno družino.

Otročiči so skakali in se vspenjali po razmetanem pohištvu, skrivali se v na pol odprtih omarah in se le malo ozirali na otožna roditelja, stoječa liki kipa obupnosti ob propalih nadah.

V prvem trenutku se nista vedela kam obrniti za pomoč; otročiči so pa uganjali svoje burke, dokler niso — mlajši in potem še ostali — začeli prositi kruha. Bližala se je noč in vsi so čutili, da brezobzirni želodec ne pozna žalostnega položaja, kamor jih je treščila zla sreča.

Tema je objela zemljo, in Planinčevi so še stali ob svojem pohištvu, ko je prišel grajščakov strežaj, stisnil Frideriku v roko mal listek in zopet odšel.

„Kaj mi neki piše? Čakajte, stopim tam le k sosedu; morda se je grajščak premislil.“

„Stopi, stopi, Frice, in poglej tudi za prenočišče! Tukaj menda ne ostanemo. Bog nas varuj!“

Žalostno in počasi je odšel ter se kmalu vrnil nekoliko živahneje stopaje.

„Grajščak nam je poslal denarja za prvo potrebo in obljubil preskrbeti mi drugo službo. Dober mož to, dober gospod, ne Lina?“

„Dober, a ona —“

Prenočili so pri usmiljenih ljudeh na vasi, pod tujo streho, zakrivaje prve dni nastalo bedo z denarjem in obleko. A denar je pošel, in želodec nima smisla za to: jesti treba; zato so morali ljudi siloma opozarjati na dobrote „krivičnega hišnika“; a teh dobrot je bilo bore malo storjenih, še menj povrnjenih.

„Bog preloži, Bog preobrni“, zdihovala je Lina, ki je bila sedaj prisiljena opravljati sama vsa družinska opravila: soprog je noč in dan iskal po grajščakovem navodilu druge službe ter se vračal s praznim želodcem in najčešče tudi s praznimi obljubami. In Bog, ki se je zdel Lini v boljših časih nekak usiljen gospodar, bil je sedaj dober, da so ga ali klicali na pomoč, ali zoper njega godrnjali. Toda niti prvo niti drugo ni pomagalo hitro. Pozastavila je zapored: nakit, obleko, opravo — brez upa rešitve... Vse je ginilo — v lačne, nenasitne želodce: dragocena darila nekdanjih časov in ž njimi nada v boljše dni.

Grajščakova obljuba nove službe je prav toliko zalegla kakor Planinčevo iskanje.

Nekdanja oblastna gospa Lina je sama kuhala, prala, pometala, snažila, pomivala, pitala deco, nosila vodo, nabirala drva in sleharni dan prosila hišnega gospodarja, naj potrpi ž njimi še toliko časa, da dobi „on“ kakoršno koli službo. Mož je godrnjal, potrpel in silno nevoljno gledal tuje ljudi pod streho.

Neki večer je sedel Friderik Planinec na ogorelem hlodu, ki jim je služil za mizo, stol in posteljo, pušil — suho listje, pomešano s tobačnimi drobtinami ter premišljal, ne! tega se je že skoro bal, samo vzdihoval je in strmel v dogorevajoče ogorke pred-se. Lina je preštevala krompir za večerjo — na vsako glavo tri, ko sta stopila v zakajeni in malo razsvetljeni prostor — Ida in Oskar ter ji zmešala račune.

Raztrgana, trudna in lačna sta se vrnila iz Ljubljane: brez plačila ju niso marali nikjer.

„Kaj bodeta večerjala?“ je milo vprašala mati po kratkem pozvedovanju. Oče jo je pogledal in rekel: „Jaz jima pustim svoj del.“ — „To bo malo, mama“, se je oglasil Oskar, videč razstavljene kupčke; „že od davi sva pila samo vodo, jedla pa ne ničesar.“

(Dalje)



Vrnitev.

Risal Jos. Dostal.

Blatenski padar.

(Spisal *Kraguljev.*)

Vsakemu človeku se ne godi vedno tako, kakor bi se moralo goditi. Tudi blatenskemu padarju se ni. Pa kaj moremo za to?

Po vsem krščanskem svetu se je pisalo l. 18 . . . (torej je bilo že davno), ko so dobili Blatenci prvega zdravnika.

Ne vem, kaj je dovêlo gosposko do tega koraka. Pri zadnjem ljudskem štetju so bili našteji v Blatnem komaj petsto glav, vendar so spoznali potrebo, da se naseli v vasi zdravnik, takrat obče imenovan „padar“.

Gosposka se je res „izkazala“, ker sam blatenski župan, ki je županil pol stoletja, oni vrli župan ni bil izpregovoril o tem ne jedne besede.

„Ljudje, ljudje se preveč množé; vas bo premajhna; z davki so na dolgu: zato pa so nam poslali padarja, da nas malo potrebi.“

Tako je ugibal oča župan, glava Blatnemu, ki je jedini znal nemški v vasi.

Neko nedeljo po blagoslovu se je nenavadno muzal vaški birič, in ko je že do skrajnosti prikipela radovednost vaščanov, naznanil je poslušalcem s par besedami prihod padarjev.

Blatenci pa so zopet modrovali, kako da je prišlo do tega.

„Bo menda zopet kaka kuga ali kali, pa nas ne pusté umreti“, dejal je star očanec.

„No, ravno prav: moja liska je zbolela, bo imel kaj zaslužka“, pravil je drugi.

Vragov Janez pa je kričal: „Aló, blatenska mladina: sedaj pa le po bučah in po rebrih, sicer bo pri nas suha za padarja!“

Stare ženice, ki so že marsikako zel skuhale in ozdravile že mnogo stegno, tarnale so danes, da jim bo padar ves zaslužek pobral, in še na stara leta morale bodo popustiti zdravilstvo.

Par dnij pozneje pa je privlekel Andraž s svojim kljusetom padarja v Blatno.

Ne vem, so mu li Blatenci naročili, da naj jim malo pokaže padarja, ali pa je storil to muhasti Andraž kar na svojo roko: ko je privozil do znamenja, obstal je in pokazal padarju vso vas. „Moj konjiček se rad malo plaši, zato pa moram vedno počasi voziti po vasi“, pristavil je pomenljivo, zavil potem proti cerkvi, izbral najdaljšo pot po sredi vasi, šel potem še malo po stezi mimo „Kovačevih“; šele ko je obvozil vse ulice, zavil jo je k županu.

Danes je pa tudi bila vsa vas po koncu, vse je hotelo videti padarja.

Starim očkam ni padar nič kaj ugajal; prerokovali so slabo o prihodnjosti Blatnega, ker bo imelo tako gospôdo v svoji sredi.

Dekleta pa so skrivoma gledale, če je kaj lep, kako brado ima, kake oči, in kdo vé kaj vse so iskale na njem.

Pa so se strašno varale; če je bil vse, lep ni bil padar Slak, tudi mlad ne: brado je imel kozlovsko, lase sršeče; nobeno dekle se ni hotelo zaljubiti vanj —, po pravici rečeno, bile so Blatenke izbirčne.

Nekaternikom pa je bil vendar po godu. „Nič ne bo hudega“, tolažili so se, „Blatenci smo tiči; pri nas se živi po domače; ni hudimana, da bi se nas ne privadil tudi ta škric, če je le človek!“

Oča župan, znani z gospôdo, so dejali:

„Slak je slak — in če je tudi samo ime; menda ne bo nič prida zelišče. Pa počakajmo!“

Bil je res iz prva križ: Blatenci niso imeli nobene spalnice za gospôdo.

„Na seno naj gre ležat, če je kaj fanta“, menili so nekateri; a vsakdo se je bal za svojo mrvo: kako lahko bi jo uročil, in krave bi ne dajale mleka.

Srečni Blatenci, da Slak ni bil človek, ki bi potreboval zlatih gradov v svojo zadovoljnost.

Bil je mož popolnoma materijalen. Kos pečenke, polič dobrega vina, in Slak ti je pozabil vse drugo. Kar pri županu so mu napravili postelj; trda je bila res, vendar še predobra. Visoko je že stalo solnce na nebu, ko je Slak še vedno grel svoje kosti.

Minulo je nekaj let.

V Blatnem ni še nič novega; oča župan še vedno župani, padarja ali kakor navadno pravijo — dohtarja Slaka so se že privadili: Slak pa ni več samec.

Nekoč je Blatencem kar izginil; nikdo ni vedel, kam je prešel, zato so si ljudje pripovedovali čudne reči. Pa prišel je zopet in s seboj je pripeljal ženo. To ti je bila prava! Slak je kar trepetal pred njo, in ne vé se, ali jo je bolj ljubil, ali se je je bolj bal.

Vse svoje študije je posvetil nervoziteti svoje žene, a ni ji mogel priti v okom. Žena je bila vladarica v hiši, in Slak je bil njen verni sluga.

„Der Crainerische Bauer wird auch dem Arzt nicht viel zu verdienen geben, noch denselben begehren, es möge ihm der Tod schier auf den Lippen sitzen“, tako piše že naš slavni Valvasor, in tudi Slak je čutil to istino toliko, da ga je strašno bolela, zakaj denar in on se nista mogla trpeti.

Kako naj dobi denarja, ako ni zaslužka? Kako naj bi bil zaslužek, ako ni bolezni? Težava res velika, ker kuge v oni časih Slak še ni znal delati.

A kaj si je izmislila modra buča?

Slak je bil pristaš onih ljudij, ki pravijo, da sta človek in žival jednaka in iz istega rodú.

Čimbolj je to premišljal, tem verjetnejši se mu je zdel ta nauk.

Razlagal si je to tako-le:

„Človek je podoben živali, — torej je človek tudi žival. Ako je pa tako, je tudi žival človek, in jaz — ker sem človeški zdravnik, sem ob enem tudi živalski.“

Po tem usodnem in srečnem sklepu se je stanje Slaku kmalu zboljšalo.

V Blatnem je živina zbolela večkrat kakor pa ljudje. Če je pa kdo vaščanov po

naključju zbolel, mislil si je Slak zopet: Žival je človek, človek je žival, zatorej zdravila, ki pomagajo živali, pomagajo tudi človeku — in še cenejša so. Zaradi tega so dobivali blatenski bolniki močna in obilna zdravila „ad purgandum.“

V svoje beležke, v katerih je imel zaznamovano vso „rogato“ klijentelo, zapisal je večkrat, da bi si časa ne tratil: „Pri Andražu sta zboleli dve kravi, jedna v hlevu — jedna v sobi.“

Tak zdravnik je bil torej naš dohtar Slak.

V gostilni „pri Muhi“ se je zbirala zvečer vaška „inteligenca“: gospod župan, vaški učitelj e tutti quanti.

Mirno je sedel Slak pri vrču piva in celo uro ga vrtel med prsti; — tu in tam ga je malo posrknil: tedaj se mu je neznanško razjasnil obraz, in zopet ga je gledal. Na steni je odbila deseta ura: še jeden velik požirek, in hitel je domov ves v strahu, da bi ne bilo prepozno.

Marsikdo mu je očital, da se boji piva. Tedaj pa je jel na dolgo in na široko razlagati korist zmernosti: „Zmernost, to je prva stvar pri človeku. Zakaj, da stavim primer, zakaj napenja kravo? — Ali ne zato, ker se je preobjedla? Od zmernosti ni nikdo bolan.“

Viri pa nam pripovedujejo čudne reči o Slakovi zmernosti.

Ko bi bil prišel na večer na Slakov dom, videl bi bil pred njim polno steklenico vode; videl bi bil nadalje, kako jo je vlival kozarec za kozarcem vase, in kako je potem kakor napihnjena žaba hitel v gostilno k svojemu vrčku piva.

Slak, prebrisana glava je dobro vedel, zakaj to dela.

V gostilni so strašne izkušnje; jeden vrček dá komaj slast človeku: kako lahko bi jih pognal še dva — tri — štiri po grlu!

In vendar je bil Slak stanoviten: „Ne boš, pa ne boš“ odganjal je ves čas, kar je bil v gostilni, zlobne misli. Izkušnje so bile res velike, zasluge pa ogromne.

Da, pripovedovali so celo, da je Slakova ženka vsa jedila za večerjo le na pol so-

lila, da bi „preljubega“ soproga preveč ne žejalo.

V politične pogovore se Slak ni rad spuščal; pravici na ljubo moramo povedati, da je bil padar v takih rečeh popolnoma neveden.

„Oh, politika“, vzdihnil je, ko je videl, da ne more nasprotniku več odgovarjati, „oh, politika, to je naša duševna in telesna poguba, in moramo se je ogibati kakor prepovedanega sadú. Oh, saj še dobro pomnim ono nesrečno leto: takrat sem bil politik. Pa kaj! kmalu bi me bili vtaknili. „Naka, Slak, dejal sem, politika ni zate, od tega ne moreš živeti. Od tedaj sem pustil te reči: polič vina pa dober kruhek, to je narod.“

Dvakrat pa so za ves teden pogrešali Slaka pri Muhi. To je bilo takrat, ko so glavarja nosili, pa še ob neki drugi priliki.

Okrajni glavar je imel priti ob svojem obhodu po okraju tudi v Blatno.

Padar Slak je kmalu izumil, kako naj ga Blatenci spodobno počasté.

„Nosili ga bomo“, je dejal; „obilen je res, a štirje ga nesemo in če je iz svinca: saj sem še sam ob taki priliki večjega hrusta nesel, kakor je glavar.“

Predlog je bil sprejet, štirje korenjaki, med njimi padar, so se odločili, da ga bodo nosili po vasi.

Vse ljudstvo je bilo na nogah, ko je prišel glavar; takoj pri cerkvi ga je zgrabila čveterica, in hajd ž njim na rame!

„Sam bi ga nesel, sam, primojdunaj; lahak je kakor pero“, kričal je Andraž, ki je imel le noge glavarjeve na svojih ramah.

Ljudstvo pa je kričalo: „Živel naš glavar, živel!“

A nekdo je ječal pod glavarjevim bremenom.

Slak je pričel prvi omagovati; hudo je sopihal in krvav pot mu je lil čez čelo.

Že je vzdihoval: „Au, au, moje kosti!“ A nikdo ga ni čul, vedno burnejši so bili živio-klici.

„Andraž, Andraaž“, klical je zopet padar, „ali ti je kaj težko?“

„Nič, nič“, odgovarjal je nosač.

„Vrag, meni tudi ne Andraž drži, drži! . . . o gorje, ne morem več . . .“ spodrsnilo mu je, telebnil je na tla, nanj pa ogromna teža glavarjeva.

Še bolj so odmevali živio-klici, padar pa je pobral peté in prav robato rentočil proti domu. „Ne, nositi pa ne maram nikdar več! — Te šleve so koj izpustile, sam pa, oh, nisem mogel vzdržati.“

Pretipal se je potem po glavi in po nogah, če ima vsa rebra: k sreči so bila še vsa skupaj. Svoji ženki pa je rekel:

„Izvrstno blamažo so napravili.“

Legel je v posteljo, deval si gorke obkladke na ramo, nič ni jedel, nič pil; šele čez teden dni je zopet priromal k Muhi.

Blatenci pa so bili strašno hudi na padarja, zakaj glavar je zapisal vas Blatno v „črno knjigo“ in to vse radi Slaka; on je nasvetoval nošenje in on je telebnil ž njim po tleh. Zbrali so se vaški fantje in ugibali, s čim bi osmešili padarja.

Vragov Janez — ta ti je bil pripravljen za vse; za kozarček žganja je šel metat se s samim peklenščekom. Tega so si izvolili vaški fantje v svojo porabo.

V nedeljo na večer je bilo. Padar je sedel zopet pri Muhi. Ta dan je bil njegov god, radi tega si je privoščil par vrčkov več.

Brezskrbno je zrl predse in premišljal srečne in žalostne trenutke svojega življenja; priromal je v svojih mislih ravno do tje, kjer „smo glavarja nosili“, in ob tem je poskočil, kakor da bi ga bil pičil gad in udaril se po čelu, rekoč: „Tepec“, in nato je pozval že šesti vrček piva.

Doma se nocoj ni bil oborožil proti izkušnji: mesto steklenice vode je pil nocoj vino.

Srečen, ki tako brezskrbno živiš in ne vidiš oblakov, ki se zbirajo nad tvojo glavo!

Od nasprotne mize ga je opazoval učitelj.

„Zmernost, zmernost!“ klical mu je, „danes vas bo pa napenjalo kakor Anžetovo kravo.“

A Slak nocoj

„Ne vidi nič, ne sliši nič,
Kot bil bi mrtva stvar.“

Pridno je zabadal v krožnik, ki je stal pred njim — nocoj že druga porcija, — potem pa, ne mené se za druge, udrihal veselo po mesu.

A zdajci je prihitel Lukanov v gostilno.

„Hitro, gospod dohtar, hitro“, pričel je trobiti Slaku v uho, „hitro! Vragov Janez leži gori za „Skalo“, kar mrtev je.“

Jezno je pogledal Slak poročevalca, potem pa mu je motrilo okò ostali kos pečenke.

„Moram“, dejal je čez nekaj časa, „moram, dolžnost . . .“ in ko bi trenil, imel je celi kos pečenke v ustih, grdo se je nakremžil, peklo ga je, strašno peklo, in tako je odhitel k bolniku.

Viri nam pripovedujejo marsikaj o tem potu, toda tudi nam se mudi. Le to povemo, da je bil široki pot nocoj Slaku preozek, celo drevesa so mu bila na potu, zaradi česar je tudi zaklel večkrat kakor po navadi.

Gori za „Skalo“ pa se je zbrala skoraj vsa vas: ženske so tarnale, moški so ugibali, kako da se je ponesrečil Janez Vrag.

Prikreval je Slak in kričal: „Na stran, na stran! Krava se je zopet navlekel žganja, pa ga je sežgalo.“

Prijel ga je za roko, — pa še žile najti ni mogel, vlekel ga je za nogo, trobil mu v ušesa, potem pa je poslušal, ali mu še bije srce. Nič! Tudi ko bi s kladivom bilo, nocoj

bi ga Slak ne bil čul. Vstal je, potipal se za glavo, potem pa pomenljivo dejal: „Mrtev je, sežgalo ga je. Tepci, zato ste me prišli klicat? Mar menite, da znam tudi mrtvece obujati?“ In hitel je zopet k tolikanj dragi Muhi.

Drugi dan se je zaznalo po vsej vasi na daleč in na široko, da dohtar Slak nič ne vé, da je Vragovega Janeza, ki se je le potuhnil, zaznamoval mrtvim.

Vragov Janez je bil namreč prišel že na vse zgodaj trkat na dohtarjevo okno.

Slak je ostal sedaj zopet ves teden doma, pa čudno se je izpremenil. Več ni bil tako pokoren svoji ženki, zato ni nič čudnega, da sta včasih vkup trčila kakor dva trda kamna.

Po enem tednu pa si je šel jezo zalit k Muhi in izkušnjav ni več preganjal. In odslej je hodil zopet redno. Osem gumbov je imel pri suknji, in kadar je odpel osmega, takrat je spravil mož tudi še osmi vrček pod kapo.

Pa bil mu je žalosten konec.

Nekega dné po zimi so ga našli pred lastno hišo zmrznenega. Ksantipa ni dovolila vstopiti Sokratu, ko se je privaril vinjen domov.

Ljudje pa so dejali: „Tepec, druge je zdravil, samega sebe pa ni hotel.“

Aleluja.

V prahu vse kleči po cerkvi . . .

„Aleluja, vstal je, zmagal smrt!“

Vse kleči . . . a jaz stojim med njimi

Bled, ob steber nem oprt . . .

Ljudstvo to, ta spev . . .! — Oblak kadila

Pred monštranco dvigne se v nebo,

Vse glavo upogne in skesano

Bije prsi si z roko . . .

In tedaj se stresnem v duši;

Solnčnosvetel je Njegov obraz . . .!

„Aleluja!“ smrtni molk po cerkvi

Zmotim s krikom na ves glas . . .

Radovedno ljudstvo nemo

Se ozira name, kaj kričim.

Jaz pa zgrudim se ob stebru kamnem

Solz se raztopim pred Njim . . .

Zdaj kot morja val peneči

Spev vstajenja mi v uho zveni,

Zdaj kot božajoči dih večerni

Aleluja mi brni . . .

Kakor v snù mi duša plava,

Spev oglasi se mi iz daljnih dalj . . .

Vzdramim se . . . Krog mene zadnjič ljudstvo

Vzklika: „Vstal je, vstal je Kralj!“

Beneška Slovenija.

(Črtice. — Spisal I. T.)

(Konec.)

Sedaj si oglejmo ob kratkem še gospodarske razmere šempeterskih Slovencev. Vsi so jednega stanú: vsi so poljedelci. Gospôde ni med njimi; če si kdo s študijami premeni stan, da je zdravnik, advokat, profesor i. dr., preseli se drugam, kamor ga vodi poklic.

Vsak ima svoje večje in manjše posestvo, a velikih posestnikov ni, razven neznatnih izjem. Kdor hoče torej živeti, mora delati z lastnimi rokami. Obdelovanje je težavno; živina more pomagati le po malem v dolinah, kjer je polje ravno. V gorah pa gre vse le na roke. Njive so sploh male; tu in tam jih je treba izkopavati iz kamenja in znesti je treba zemljo; kjer je strmo, morajo se podzidati z velikim trudom in z veliko zamudo časa, da ob plohah voda ne odnese prsti. Po nekod vidiš kar kiklopske zidove, in se vprašaš: Kakšni ljudje so ti, ki napravljajo z rokami kaj takega? Močni in spretni so res.

Pridelki in sploh vse, kar se more nositi, prenaša se le na hrbtu. Zanimivo je na primer opazovati, kako nosijo, kadar je treba, dolga in zeló težka bruna. Po šest, po osem, do dvajset jih gre knadoma pod hlod z ramenom in — hajdi, da Bog te vidi, kakor moreš in koder ti je dano! V takih težavah jim nikoli ne zmanjka humorja, in često se zakrohočejo na kak prikladen „bon mot“, kadar bi bilo najbolj umestno stokanje in ječanje.

Opomniti pa moram, da imajo moški vendar toliko „rustikanske kavalerije“, da najtežavnejša dela opravljajo sami, dočim ženskim prepuščajo lažja.

Lenuhov ni; ko bi bili, morali bi stradati ali pa živeti z beračenjem. Vsi se trudijo radovoljno, udano, da, celó veselo. Med delom jim preostaja še toliko sape, da marsikatero zakrožijo. Veselo petje doni prav pogostoma in se odziva od gore do gore. Sedaj ti je

samoten drvar v gošči, ki le sproti svojevoljno sklada in „goni“ svojo; sedaj so ti deklice na paši, ali dekleta na polju, ki pojejo z ubranimi glasovi; sedaj je mogočno moško petje, ki ti prihaja na ušesa.

Zemlja je sploh rodovitna. Iz vsake kaplje znoja ti zraste kaj. Če so letine dobre, človek more živeti. Pridela se pšenica, ječmen, ajda, koruza, krompir, grah in druge take stvari. Sadja tudi ne manjka, posebno hrušk in jabolk in češpelj se prav veliko prodá, če dež in mraz ne pokvarita cvetja na pomlad. Kostanj manj trpi, ker pozneje cveté; ta je izmed glavnih pridelkov. Prodá se navadno v Čedadu in od tod se drugam izvažá. Sicer pa ga nekateri domači prekupci tudi po vaseh kupujejo in pošiljajo celó v Budimpešto; in to je najboljšje, ker tako ves denar ostane v deželici.

Vina tudi ne manjka našim Slovincem, ni črnega, ni belega. V prejšnjih časih je slovel beli „cividin“, ne baš močen, a posebno prijeten v vročini. Žal, da je trta opešala in malo rodi radi bolezni. Ljudje si ne znajo pomagati. Mnogo domače „vinjike“ (trte) so izrili in jo nadomestili z ameriškansko, in tako so prišli na slabše in so nekako poizgubili veselje do trtoreje. Nekateri se pa vendar zopet zanimajo za njo z dobrim uspehom. To bo menda odprlo oči tudi drugim.

Rekel sem, da ljudje si ne znajo pomagati, in to ne velja samo o trtoreji, ampak sploh o vsem. Način obdelovanja je prvoten; kakor je delal ded, tako oče, tako sin. O napredku skoraj niti sledú ni. Radi nevednosti marsikaj gre pod zlo, kar bi ne moralo in bi ne smelo. Zboljšana je nekoliko tu in tam sadjereja, in to vsled lepega vzgleda in spodbujanja pokojnega rodoljuba, č. gospoda Petra Podreke. Kdor si zna pomagati

po tem vzgledu, in ne čaka, da mu pride vse le od zgoraj, shrani na jesen svojo svotico, ki mu bo prav lepo služila čez leto.

V obče je skrajna potreba, da kdorsibodi priteče nevednemu narodu na pomoč in da ga pouči. Šole, kakor so sedaj osnovane, so v tem in vsakem drugem oziru polna in okrogla ničla. Slovenci znajo najbolje za nje iz tega, da morajo veliko plačati za nje, ker vsaka občina mora vzdrževati svoje.

V bolj goratih krajih dobro pomaga živinoreja, dasi bi morala dati zdajnejših pripomočkov, ko bi se umnejše gojila in ko bi se zboljšalo pleme. Nobenega racionalnega postopanja, nobene osnove, vse po starem! Mlekarnic ni, razven jedne, katero so z dobrim uspehom pred kratkim osnovali v Roncu po vspodbudi ondotnega kapelana. Bog daj, da bi dober vzgled koristil tudi drugod! Tudi vspodbuja k sadjereji je prišla iz Ronca. Rončanje so menda še najbolj podjetni.

Šempeter, Ažla in druge bližnje vasi imajo nekaj koristi tudi od sviloreje. Ta je zelo razširjena po Furlanskem, ni čuda torej, da sega, vsaj deloma, do naših dolin.

Nekateri si mnogo zaslužijo z drvi, katere neprenehoma vozijo prodajat v Čedad in v Videm. Drugi zopet kupčujejo s senom; a morda bi bilo bolje, ko bi je porabili doma in pomnožili živinorejo.

Tu in tam si pomagajo z rokodelstvom in z obrtom. Omenil sem že ažlinske kamenolome, kateri prinašajo lep dobiček onim prebivalcem. Ne smem zamolčati, da se pripravlja precēj opekarskega materiala, posebno na veliki opekarni Čamurski pri Škrutovem. In ker sem začel naštevati, naj omenim še lepi umetni mlin na valjarje ob Nadiži pod cerkvico sv. Kvirina v Šempetru, kakor ga nam kaže dotična slika na str. 187.

Ofijanci pletó in daleč raznašajo svoje „kóše“ in „cajne“. Tarčmunci si izdatno pomagajo z grabljarstvom. Pridnosti jim ne manjka, ker dobro znajo, da čas je zlato; ob dolgih zimskih večerih, ali pa tudi ob slabem vremenu, kadar ni mogoče delati na polju, pripravljajo prav lične, ali kakor pra-

vijo po svojem, „parložne“ grablje, katerih razprodajo po več tisoč na leto na vse strani.

Drugi si zopet drugače pomagajo, in odveč si mi zdi omenjati, da ne primanjkuje mizarjev, zidarjev, kovačev in drugih enakih rokodelcev.

Toda pogledjmo še na drugo stran! Že od starih časov je v navadi začasno izseljevanje, posebno kjer nedostaje polja, ali pa preostaja delavnih močij. Nekateri gredó na delo, ali kakor sami govoré, „na gajzinpón“; bolj navadno pa je krošnjarstvo. Ta s suknom in s tkanino, oni s podobami, drug s vsakojakim galanterijskim blagom in drug zopet z drugo robo, potujejo od vasi do vasi po Ogerskem, Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, celó na Češko pridejo, v Galiciji jih vidiš, na Poljskem jih srečaš; da, sama neizmerna „matuška Rossija“ in zmrzla Sibirija se čestokrat čudi tem vstrajnim in marljivim ljudem, ki se ne strašijo z lehka ni daljne poti, ni neznanih ljudij, ni ž njimi tekmujočih židov, ni vsakojakih zaprek in nevarnostij. Slavni Stanko Vraz tako-le pravi o njih v svojih divnih „Djulabijah“:

Dalje pram zapadu
u mirnom zavjeću
Stoji narod veseo
kô diete u cvieću.

Slabo ih kraj hrani,
al kô ptice nebom
Veselo razhode
svietom se za hljebom.

Ker so bistroumni, se prav lahko naučé vsakega jezika; nekateri ti jih znajo po tri štiri in še več.

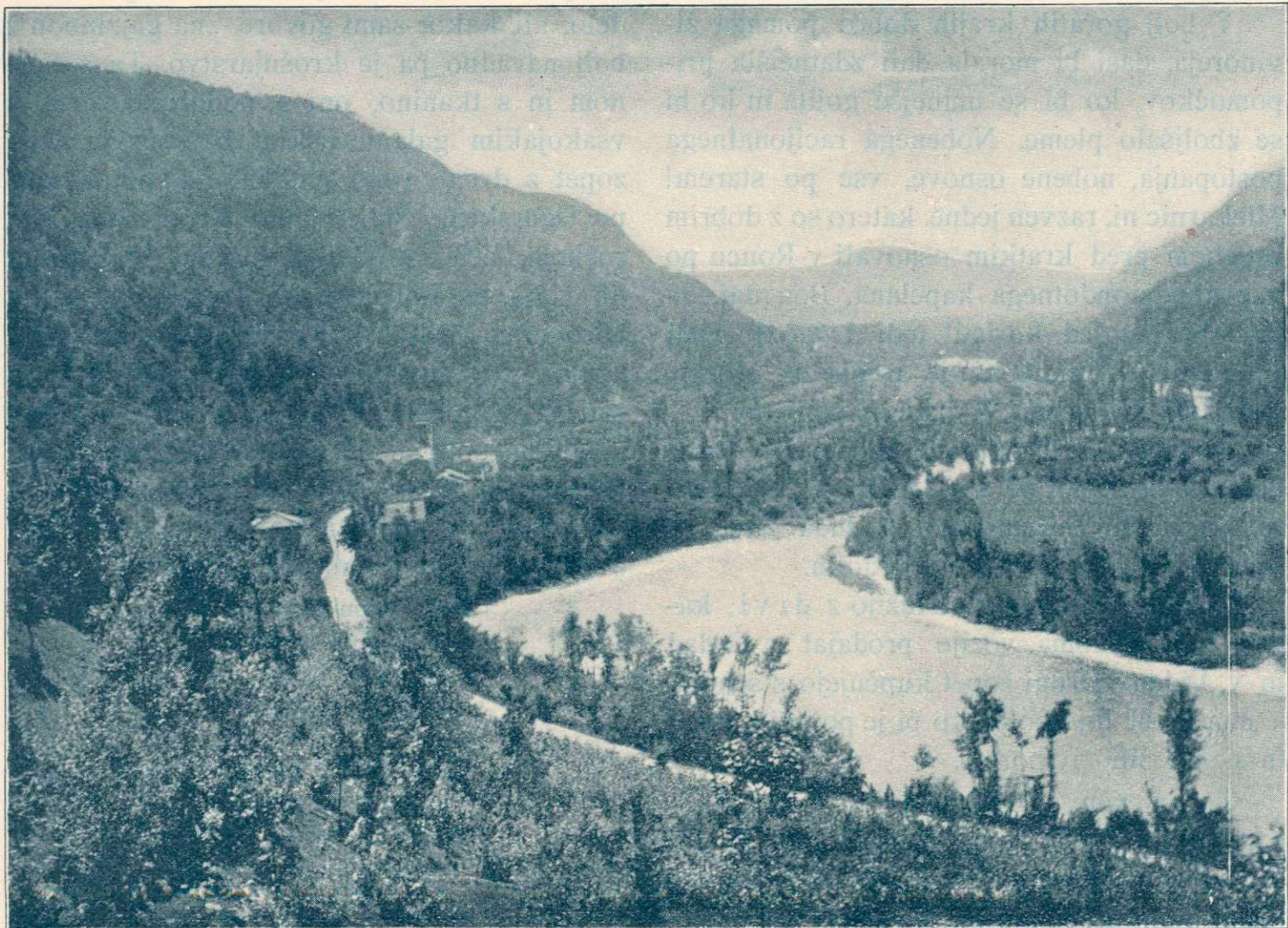
Ob določenem času se vračajo s potovanja domov, da izgotovijo večja poljska dela in poravnajo vse hišne potrebe.

V prejšnjih časih se jim je godilo bolje, nego sedaj. Razmere po svetu so se premenile; ljudje imajo svoje stalne prodajalnice, židje so se s svojo robo vzgnezдили povsodi, in tako so potujoči prodajalci čedalje bolj nepotrebni. Mimo tega so sedanji krošnjarji bolj razvajeni in manj varčni, in žal, za nekaterimi prihajajo ne baš lepi glasi. Gmotni dobiček se krči, a pokvarjenost napreduje.

Po svetu često pozabijo Boga in hudiča, nimajo ni petka, ni svetka. Domov prihajajo ošabni, ničemurni, lahkomiselni. Izgubili so veselje do dela; rajši popivajo in igrajo ter širijo pokvarjenost še med drugimi. Sicer pa ni brez poštenjakov, ki se povračajo častno, kakor častno se izseljujejo, in porablajo prihranjene vsotice, da kupijo polja in travnikov.

Pri nas ni posebnih bogatinov, a tudi velikih siromakov ni. Ko bi ne požrli toliko denarja preobili davki, šempeterski Slovenci bi mogli lahko, dasi skromno, živeti in brezskrbno pevati.

Naposled naj povem še kaj o omiki. Pa kaj se dá pisati o tem? Kaj smemo zahtevati od poljedelcev, od beneških Slovencev, katerim šola ne prinaša nobene koristi, in



Srednji del nadiške doline pri Briščah.

Fot. Malignani.

kateri sploh nimajo nobenih drugih sredstev za omiko?

Poglejmo šole. Šempeterski Slovenci jih imajo kakih 25. Ali kake so? Od prve do zadnje vse popolnoma in čisto italijanske!

Pomisli, dragi bralec! Naš paglavec v šestem letu svojega življenja stopi kot redni slušatelj — na ljudsko univerzo, kjer mora ostati postavno tri leta. Učiteljica ga posadi v klop in ga prične takoj obdelovati s pristno toskanščino, kakor da bi se bil otrok

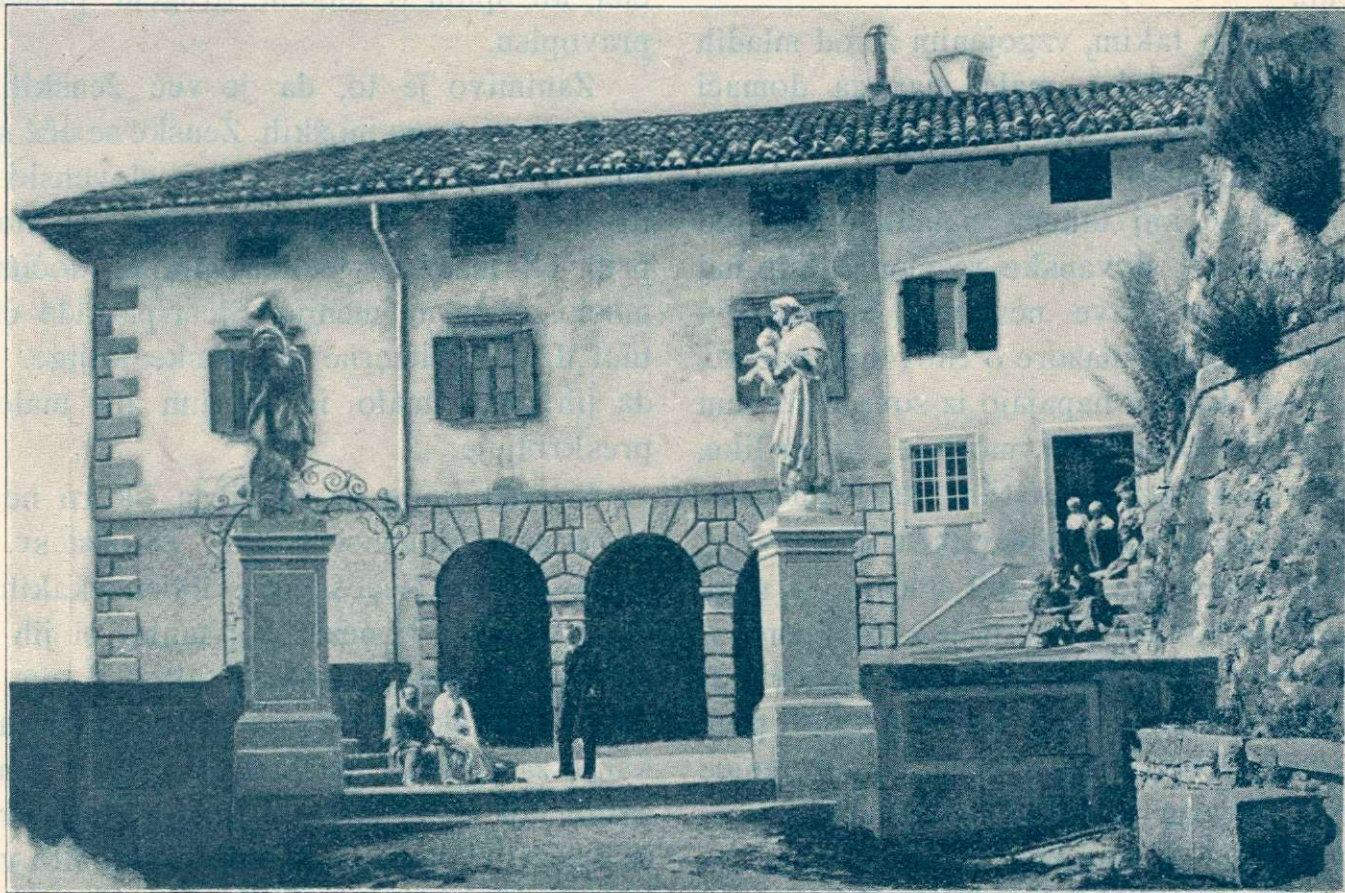
rodil in vzrastel tam kje med Sieno in Florencijo. A drobni učenec, kateremu se ni doslej nikoli sanjalo o drugem jeziku, kakor o domači slovenščini, buli in zija v učiteljico nekako tako, kakor telič, če mu pride kaj nenavadnega pred debele oči. Za Boga milega! kaj se more izučiti, če niti učiteljice ne razume? Najprej bi moral postati zmožen povsem tujega mu jezika, potem šele bi se iz knjig navadil kaj drugega. Je-li to mogoče v treh letih?

Mislim, da nikoder ne cvetó tako bujno pedagoške neumnosti, kakor v naših šolah. Pameten človek bi rekel: Če hočeš otroka kaj naučiti, ne govori nepoznanega mu jezika, drugače bo zastonj ves trud. Idi od znanega do neznanega — a noto ad ignotum. No pa, pri nas velja drugače načelo: od neznanega do neznanega — ab ignoto ad ignotum! To je vendar nekaj, ne-li?

Učiteljskemu osebju (navadno so le učiteljice) je prepovedano rabiti slovenščino v

šoli. Sploh šolski nadzornik v Čedadu, kateremu so izročene v nadziranje naše šole, najbolj skrbi za to, da se čim preje zatre uboga slovenščina. Marsikaj zanimivega bi znal povedati v tem oziru. Toda čemu? Pogledjmo rajši, kam pridejo v treh letih z napredkom naši šolski bosopetci.

Resnici na ljubo in na čast bistrim glavam naših učencev ter nadčloveškemu naporu naših učiteljic moram priznati, da se otroci izučé brati in pisati, in tudi si vtepó



Občinska hiša in župnišče na Stari gori.

Po fot. Malignanijevi.

v glavo marsikako posamično besedo italijansko; kdor je priden, utegne te pozdraviti na potu z „Buon giorno“ ali pa z „Riverisco!“ — Toda to je vse in drugega nič; in pa še to kmalu pozabijo. Otrok je sicer zmožen čitanja, a knjige ne razume in prav nič ga ne mika, da bi čital po dovršenem šolanju. Koncem tretjega leta pošlje knjige rakom žvižgat in mu ne ostaja drugega, kakor polagoma se odvaditi vse svoje učenosti, tako, da čez kako leto marsikateri ti ne zna več, kaj je *a* in kaj *b*.

In za tak uspeh morajo naše občine potrositi čez 25 tisoč lir na leto!

Kdor po dovršenih ljudskih šolah namerja nadaljevati študije, ali kdor samo želi izučiti se laščine in računstva za svojo potrebo, ta se vpiše kar iz početka na meščanske šole v Čedadu ali pa v Vidmu, dobro vedoč, da z domačimi nikamor ne pride.

K nadaljevanju služijo učiteljskim kandidatinjam normalke v Šempetru, katere je vlada ravno tu ustanovila z očitnim namenom, da bi poitalijančila ljudstvo.

Dijakom so na razpolago gimnazija in nižje tehniške šole v Čedadu, v Vidmu pa dve popolni gimnaziji z licejem ter višje tehniške šole. Izmed dveh gimnaziji videmskih je jedna vladna, druga zasebna nadškofovska, združena z bogoslovskim semeniščem. Na tej zadnji se šola največ Slovencev (sedaj kakih 18) in sicer vsi taki, ki mislijo nadaljevati z bogoslovjem, dasi jih imamo tudi več, ki so dovršili osmo v semenišču, a potem to ali ono fakulteto na padovanskem vseučilišču, in so sedaj v odličnih državnih službah.

Žal, da je takim, vzgojenim že od mladih nog v laškem duhu, malo mar za domači jezik; čestokrat nočejo vedeti in morda celó res ne vedó, da so sinovi velike majke Slave. Kje naj bi se kaj takega naučili? Kdo naj bi jim pojasnil slovanske razmere? Kdo naj bi jim izbil iz glave nesramno lažnjive in skrajno absurde nazore o Slovanih, nazore, katerih se do sita napajajo iz sovražnih nam knjig in časnikov? Ni mogoče, ni prilike, ker slovenske knjige so jim nedostopne.

Pisec teh skromnih podatkov vé najbolje, kako je obstal, ko je dobil slučajno v roke prvo slovensko tiskovino in je zvedel tem potem, da imajo tudi Slovenci knjige, kakor tudi prav dobro pomni, kaj je moral prestati prej, nego se je izučil brez učitelja, brez slovnice in brez slovarja malce slovenščine.

Neprilika za beneške Slovence je ta, da sploh niti slovenske azbuke ne poznajo, in torej ne morejo pravilno čitati slovenskih knjig. Temu in slovniškim zaprekam smo prišli nedavno v okom s slovensko slovnico v italijanskem tekstu. A morda še bolj potreben bi bil slovensko-laški ali vsaj slovensko-latinski slovar, brez katerega ni možna poraba slovenskih knjig. Pa ko bi se res izdal, kdo naj bi ga kupoval? Najbrže, mimo kakega duhovnika, sami slovenski dijaki in bogoslovci videmskega semenišča, katerim je potrebna slovenščina radi poznejše službe med našim ljudstvom. A teh je premalo, da bi se dal tiskati slovar samo za nje; saj že itak slovnica leži in bo ležala nerazprodana nadalje do sodnjega dné!

Med šempeterskimi Slovenci je okoli 70 % takih, ki ne znajo čitati, kar sicer ni še najhujše v Italiji, kjer je analfabetov povprečno kakih 67 %. Nekateri se še v poznejših letih učé, da morejo dobiti volilno pravico. Vojaki se tudi kaj navzamejo znanja. „Literatura“ pa še najbujnejše cvete med onimi, ki hodijo po svetu s trebuhom za kruhom. Ti namreč pišejo domov, kakor morejo in znajo seveda, sedaj laški, sedaj nemški, a sedaj zopet po domače, dasi v slovenskih pismih ni ne duha ne sluha o gajici, ali o bohorici, ali sploh o kakem drugem pametnem pravopisu.

Zanimivo je to, da je več ženskih, ki znajo čitati, nego moških. Ženske se učé same med seboj. Učna knjiga jim je slovenski molitvenik. Njim je največ do tega, da morejo priti „h máš“ z molitvenikom, dočim se moški za to ne menijo. Sicer pa rade čitajo tudi druge primerne slovenske knjige. Žal, da jih imajo malo in da jim jih malokdo preskrbljuje.

Razven knjig sv. Mohorja skoro ne poznajo naši Slovenci drugih. Družba sv. Mohorja ima na Beneškem približno kakih 200 udov. Število je neznatno; lahko bi jih bilo še najmanj petkrat toliko, ako bi ne bilo raznih zaprek. Glavna se meni zdi pomanjkanje zadostnega pojasnila in priporočila, ali agitovanja za družbo od duhovščine. Druga, še večja od prve, je v tem, da osobito v dolinah malo razumejo književne slovenščine, in je skoro še čitati ne znajo. Tretja je nasprotovanje od vladne strani, nasprotovanje, h kateremu priganja vlado lokalna šolska oblast in pa z zlim duhom navdano časnikarstvo, kateremu se ne studi nobeno, tudi najpodlejše sredstvo, samo da more naščuvati ž njim laško občinstvo in vlado zoper mirne beneške Slovence in zoper družbo svetega Mohorja, ki baje širi med njimi svoje „panslavistične“ idejale!

Sicer je nedavno neki čedadski časnikar sam priznal, da utegnejo knjige sv. Mohorja veliko koristiti našim Slovencem in jim zdatno pomagati do gmotnega in duševnega blagostanja in napredka, bodisi s svojim po-

učnim, bodisi s pobožnim, ali celó z zabavnim čtivom. In nadaljuje nekako tako-le: „Mi (namreč časnikarji, šolska oblast, vlada i. dr.) smo poskusili na vse načine se postaviti proti temu, a doslej nam je izpodletelo; treba novih načrtov, novih sredstev itd.“ — Dragi bralec, ali ni to kaj posebnega, da se na koncu prosvitljenega XIX. stoletja poskuša odstraniti jedino sredstvo, po katerem bi moglo vsaj malce napredovati naše zapuščeno ljudstvo, in to iz strahú pred „panslavizmom“! Skrajna najivnost, ko bi ne bila barbarska hudobnost!

Dogodilo se je tudi, da so napadli slavno družbo celó v državnem zboru v Rimu. V tej povsem neopravičeni in nazadnjaški vojni se je odlikoval poslanec Morpurgo, ki zastopa čedadsko-šempeterski volilni okraj. Za Boga milega! Človek bi rekel, da je v Rimu dovolj drugih skrbij in perečih vprašanj. Cesa se bojé ti ljudje? Da jim peščica Slovencev prekucne res nekoliko preveč šepavo barako italijansko? Gotovo ne poznajo zgodovine one male deželice, kjer je svoječasnó beneška ljudovlada in potem nova Italija imela in ima še vedno najzvestejših državljanov, katerim nobeden ne more in ne sme očitati najmanjše trohice nezvestobe. Slovenska lojalnost je obče znana; Slovenci niso bili in ne bodo nikoli izdajalci. To naj si priveže na nos žid Morpurgo, da prihodnjič preskrbi za blagostanje zastopane dežele povsem drugače, nego z zatiranjem uboge slovenščine!

Da bi vlada preprečila vpliv Mohorjanskih knjig, je ravno teh dni, po nasvetu Morpurga, ukrenila med drugim, ustanoviti v Črnem Vrhu novo šolo na lastne stroške. No, dobro došla! Koristila pa bo kakor ostale. Škoda denarja! Bolj čudno je to, da je ista vlada nakupila kakih tisoč izvodov raznih italijanskih knjig, da bi se brezplačno razdelile med šolsko mladino. Med njimi je tudi 300 molitvenikov. No pa, — e se non ridi, di che rider suoli? Smešno res, da italijanska vlada kupuje molitvenike svojim podanikom. „Il diavolo s' è fatto frate“ (vrag je postal menih), kakor pravi italijanski pregovor.

Vlada bi bila storila zeló bolj potrebno in človekoljubno delo, če bi bila z onimi novci nakupila malce kruha gladnemu ljudstvu v Romanjah in v Siciliji, kjer so bili baš onih dnij veliki izgredi radi lakote.

In vendar je v isti videmski provinciji mimo Slovencev tudi peščica Nemcev, ki rabi svoj poseben jezik. Njim so se dovolile mešane laško-nemške šole, ne da bi se kdo spodtikal ob nje. Toda Veliko-Nemci, ki so izmislili in pred najivno Evropo razobesili grozno strašilo panslavizma, skrbijo že dobro, da se nihče ne prestraši ne manj groznega pangermanizma.

Sicer pa, ko bi ne bilo avstrijskih psevdolaških židovskih hujskačev, pravi, čisto krvni, kulturoljubni Italijani bi se gotovo ne vznemirjali, če bi pri preprostem in vsaki politični težnji nedostopnem beneškem Slovincu zasačili nedolžno slovensko knjigo. Ta pomislek razjasnjuje vso stvar. Questo è tutto — in škoda drugih besedij.

Če pa slovenščina ne dobi zavetišča v šolah in priznanja od vlade, ima polno veljavo vsaj v cerkvi. Pridiguje se povsod slovensko, zakaj drugače nikakor ni možno. Žal, da duhovniki sami, nevešči prave slovenščine in njenih slovniških pravil, čestokrat pačijo, kar še sicer ni popačeno v našem narečju. Pripoznati pa vendar moram, da gre zadnje čase tudi v tem oziru na bolje, ne samo iz tega, da se mlajši začenjajo pripravljati po malem že prej, nego nastopijo službo, ampak ker tudi starejši pazijo bolj na pravilnost, tako da marsikak, dasi v narečju, vendar povsem pravilno pridiguje.

Krščanski nauk se istotako slovensko uči, v cerkvi seveda, ker v šolah ga ni treba. Za naše tri župnije imamo poseben katekizem, katerega sta s pomočjo rajnkega goriškega monsig. Kocijančiča priredila in izdala pokojna župnik Mučič in kapelan P. Podreka. Toda knjigo rabijo le duhovniki in otrokom ne pride v roke.

Zanimivo je to, da se rabi slovenščina tudi pri krstnem obredu za vsa vprašanja krščencu ter za Oče naš in Vero. Jednako pri sv. maši takoj za latinskim evangelijem

se bere ljudstvu tudi slovenski. Še večja posebnost je ta, da kadar duhovnik obhaja vernike, izgovarja besede: Domine, non sum dignus etc. slovenski tako-le: „Gaspuod, jest niésàn uriédan, de stópiš pod mojò striého, pa ràci 'no samó besjédo an ozdràvjena bo mojà duša.“

Kar se tiče petja v cerkvi, je vse slovensko, ako izvzamemo slovesno latinsko mašo in Tantum ergo pri blagoslovu. Pojemo pri tihi maši, pred in po Tantum ergo, ko je blagoslov. Mimo navadnega petja imamo tudi posebnih pesmij za božič, za veliko noč in za druge prilike. Poje pa knadoma vse ljudstvo z veliko pobožnostjo in s pravim čutom. Napevi so sploh preprosti, počasni in strogo cerkvenega duha. Kdo vé, kdaj so se rodili! Človek, ki ni vaje takemu petju, nehoté ostane presenečen, kadar je sliši. Pomislite: mešani zbor, broječ po več sto glasov, od najvišjih delikatno se prelivajočih ženskih in otroških glasov, v vseh gradacijah, barvah in nijansah, do najmogočnejših basov, vse lepo zlito v popolno soglasje, brez pretiranja in kričanja, skoro bi rekel polglasno, in vse z znakom lahke, mirno v dušo vejoče otožnosti! Človek mora biti res kamenitega srca, če ne občuti močnega vpliva tega petja.

Ker že govorim o petju, naj omenim še, kako je s posvetnim petjem. Rekel sem že, da beneški Slovenci radi pojó; toda nedostaje slovenskih pesmij in dotičnih napevov. Stare stvari so se poizgubile; na njih mesto čedalje bolj nastopajo poulične, čestokrat skrajno nesramne laške poskočnice. Pevskih društev nimamo, zato pa petje ne napreduje, ampak se samo preminja, in sicer na slabo, tako da je vsaka nova popevka zopet nova muzikalna neumnost. Mladina sama si ne zna pomagati drugače nego s tem, da prinaša domu, kar sliši tu in tam pri Furlanih in vojakihi. Nobenega ni, da bi osnoval kako društvo in da bi uvedel petje v pravem pomenu besede.

No pa, čemu bi nadalje razkladal, kako je z omiko pri beneških Slovencih? Častiti bralci morejo iz teh raztresenih podatkov

sami soditi in sklepati, da so brez kulturne organizacije. Jedina reč, kar jih veže skupaj, je vera in sorodnost v širšem pomenu. Kdaj pride kaj boljšega tudi za nje? Kdor jim trga iz rok jedino sredstvo k napredovanju, namreč slovensko knjigo, misli, da bodo srečni samo tedaj, kadar se vtopijo v morju italijanske narodnosti, potem ne bo tako kmalu sreče med njimi. Po jedni strani se trdo držijo svojega jezika in svojih navad, po drugi strani je zopet njih značaj ves drugačen kakor značaj njih neposrednih sosedov Furlanov, da bi se ž njimi zjedini in pomešali v narodno skupnost. Eh, Boga mi! Po Nadiži steče še marsikak val prej, nego se uresniči kaj takega!

Še mnogo bi se dalo pisati o naših Slovencih. Morda opišem pozneje njih navade in običaje. Za sedaj dovolj! Zanimivo je beneško-slovensko narečje; toda ker ne maram biti filolog, prepuščam ta predmet strokovnjakom, katerim, ko bi ga preiskali, bi prišlo pod roke brez dvombe marsikako prav dobro in imenitno zrno. Dovolj, da tukaj objavim v našem narečju ljudsko pravljico doslovno, kakor sem jo slišal in zapisal.

Narodna pravljica.

Ankràt so 'miel ta' par 'ni híš adnegà pisà, antadà zak' je biu star, ga niésò vic málal'. Kàr je paršù damù, ga niésò ku goní nazaj od híše. Antadà tel pas je šù an jókù j' po pot'. Kàr tàkno gré, ga srèca vuk. „Ka' ti j' tebè, pas, ki jočèš“, mu j' jau vuk. — „A ka' me vprašaš, ki jočen, kàr mi na moreš nič pomát?“ — „Duo vie de ne?“ jau té drúg; „poviejmi.“ — Jau pas: „Sá' t' povien, če mi moreš ki pomát.“ — An mu j' poviedu de tá par njegà híš' ga necejo an de ga s palco proč podjó. — „Čuj, pas! jest te navadin“, jau vuk. „Jutre bojo v tí an tí sanožét travó sjekli, an tojà gospodínjà, kàr 'in ponesè južno, ponesè za sábo tud' tistega mickanega otrokà, k' ima. A kàr pojužnajo, k' puojdjo dielat, ga pustjó sámegà. Ti čak skrit u mejì, gléd' kàr puojdjo dielat, antadà parbliž' se h tistemu otrokù. Tenčas pa priden jest, an bon' teu otrokà nest. Ti začni lájàt,

an kàr pridjo sanosiék' gledat, jest poletín. Ti pa láj' an za mano leti; pa vieš, me na smieš oklát'." — Pas je šu čakati tu mejó an kàr so pojúžnàl', je paršù h zibel'. Tenčas pride vuk an ée otrokà nest. Pas je začeu lájat. Oni so jal: „Čujta, sanosiék, pas je paršù." — Kàr je le buj laju, so jal: „Bježta gledat, ki laja." Antadà je šù gospodár gledat an kar je paršù cè (tje), je videu, de sil' sa' h otrokù vuk, an de pas laja cè vanj. Kar je gaspodar vuká zagledu, j' začeu uekát an klicat: „Pujta! vuk ée otrokà sniest." Sanosiék' so parletiél'. Kar ih je vuk zagledu, je vteku an pas je leteu za njin an še buj kuražno j' laju; ga j' doteku an ga j' oklù tu nogó, za de j' biu buj bardák. Antadà pisù so jal: „A, viesta kì? daržájmò ga", so jal'; „sta vidèl' sada, če ga nie bluo, nam je biu vuk otrokà sniedu." — An so mu dal' kruha an siera, kaj k' je 'teu pas. Potlè zvičer so ga klícal' veselo, de j' šù ž njim nazaj damú. Zvičer kàr je povičerju, k' je šu cè po vàs' hodit, ga j' paršù gledat vuk. Vuk jau de, „zaká s'me oklù, kar san t' poviedu, de me na smieš? Sada jest an ti se boma videla, jo 'cemà parjét, kér bo buj moćán. Ti všaf' 'negà kompànja takega k' ćeš, an jest dnegà. Antadà puojmo gòré za vas; gor je an polòh, gor se bomo." — Pas je začeu jokát potlè nazáj. „Ki 'man stuort jest, kie všafan kompànja? Če všafan pisà, pa vuk všafa vuká, an ki storma miedva dva pisà?" — Ga j' srècalo mače. „Ki jočeš,

ti, pas?" jalo. — „A ki me vprašaš, ka' m' moreš pomat ti", jau. — Mače jalo: „Duo vié de ne? poviejmi." An j' jau pas: „Ki storiš ti? Vuk mi j' jau, de sada jo primema jest an ti. An mi j' kuazu še dnegà kompanja všafat, an on najde dnegà." Antadà pas je jau máčet: „Ká m' moreš ti pomat?" — Mače j' jalo: „Muč', jalo; jest puojden za tabo." — „A, muč', muč'!" jau on spek; „ki storiš ti? Ben nú", jau nazadnjo, „sá pujmà!" — Drugo nuoc, kar so povičerjal, mače je paršlò čakati pisà, an sta šla. Pridta gor na poloh; mače je šlo pred pisàn an je neslò rep v luht. Vuk je biu zbrau medvieda. Kàr sta jih zagledala, de gresta, je jau vuk medviedu: „Laj (glej), ki peje pred sabo! Ka' j' za 'na živina tuole?" „Bjež', jau; jest se skrijem tle v lisce, pa ti puj go' v dob." Vuk se j' skriu pod lisčan, medved go' v dob. Vuk je poslušù tu lisči an je poganù uhuó; mače je začulo, de j' niek pošumielo; j' tjelo rec le miš je. Je skočnìlo cè an je popadlo vuká s parkji za uhuó. Vuk je skočù uon. Ta' pod tistin pologan je bluo čelò. Je skočù vuk pod čelò, se j' vbù. Mače pa se j' vstrašlo vuká an je zletielo go' v dob. Medvet kàr ga je videu, je jau: „Vuká je že vbilo. Tle nie drugač, ku skočit dol, de me na vjime." — An je skočù z doba pod čelò, an takuo se j' vbu še medvet. Antadà j' jalo mače pisù: „Al s' videu, k' me nies 'teu. Ti še nič dielu niesi, an jest san končalo oba." — An sta šla veselo damú.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Matice Slovenske" za l. 1897.

Zgodovina slovenskega slovstva. III. del 2. snopič. Spisal dr. Karol Glaser. 1897. 8° 117—338 strani. S tem snopičem je dovršen dra. Glaserja književne zgodovine slovenske tretji del: Bleiweisova doba od 1848. do 1870. leta. Opisani so tu do str. 220 še ostali pisatelji in pesniki omenjene dobe, posebno obširno in natančno Levstik. No, nekateri izmed njih so znatno delovali tudi še

po letu 1870. in to tudi samostalno. Zgodovini je pridejana „Priloga", katera obsega: uradne razglase, vire, knjige na str. 223—333, vmes pa tudi nekatere mecenate (235 str.), pa pisce k Jeranovemu (str. 173) in Slomškovemu (286 str.) krogu še dodane; tudi sestavek o narodnem blagu in njegovih nabiranjih (254 str.) in pa o ogrskih Slovencih (str. 312) z zanimivim predgovorom o cerkvenih pesmah, ogrskih iz l. 1893. Kakšen namen pak imajo tu v besedilu priobčeni oni uradni razglasi ter pastirski listi in uradni spisi iz l. 1848. in 1849. pa nemška pesem

(227), to mi ni jasno... In k čemu vsebina Men-cingerjevih povestij?...

V svoji lani v tem listu objavljeni oceni dra. Glaserja „Zgodovine slovenskega slovstva“ sem med ostalim izrazil tudi željo, da bi bila naša književnost nove in zlasti najnoveje dobe opisana po sestavnih skupinah pojedinih književnih strok, a ne v kronološkem redu pisateljev. In isto sedaj ponavljam kot glavno načelo svoje pri zgodovini slovenske književnosti. Neki cenjen pisatelj naš je menil, čitajoč one podatke, da hočem bibliografijo, katere nam je sicer res tudi jako treba. No, nisem zahteval in ne zahtevam baš bibliografije kot take v zgodovini sami; nego način pri Šafaříku in v Letopisih Matice, kakor sem tam omenjal, naj bi bil samo primer za temelj ali nekako okostje, na katerem bi bile zgrajene književne skupine z ozirom na predmet dotičnih knjig. Oddelek „Slovstveni pregled“ naj bi bil pisatelj dr. Glaser rajši primerno in vsestranski razširil v pragmatični zvezi, vsprejemši v njega razložito ves naslednji oddelek o „pisateljih“, pa ne bi tedaj trebalo v posebnem oddelku ne imen ne vse ostale tvarine ponavljati. Bibliografija bi naj bila v posebni prilogi; toda nikakor ne tako, kakor se nahaja v Glaserjevi „Zgodovini slovenskega slovstva“ zopet v III. delu. Tu so zabeleženi dotični pisateljev zaporedoma, kakor so bili opisani v sami zgodovini, naslovi knjigam in spisom in naznačena glasila ali listi, v katerih so ti in oni sestavki njihovi; a pred njimi tudi „viri“ za dotične pisatelje in zatem še kake „opomnje“, to vse tako pomešano, da nimamo v tem baš nikakega pravega pregleda o slovenskem knjigopisju. Uzor nam je zopet tu Šafařík in bibliografija Matice. Življenjepisni podatki bi mogli biti istotako dodani na koncu knjige zgodovine; a v imeniku naj bi pri vsakem pisatelju zaporedne številke kazale strani, kjer se njegovi spisi omenjajo v sami zgodovini ozir. v knjigopisju, kakor je zopet v Šafaříku. V tako sistematski spisani „Zgodovini slovenske književnosti“ bi lahko videli v poučnem pregledu ves literarni napredek Slovencev v obče in v pojedinih strokah posebe; imeli bi pregledno sestavljeno bibliografijo, in bi se mogli razgledati tudi v samih piscih. Dočim nam je profesor Glaser prikazal le bolj pojedine pisatelje vsakega za sebe, a ne da bi nam bil podal skupne slike književnosti naše v celoti. — No, ako res Slovenci „še nimamo celotne slike našega duševnega gibanja do najnovejšega časa“, kakor sicer pripomenja dr. Glaser v predgovoru III. zvezku, imamo jo le torej vendar sedaj; pa se zato nadajamo, da nam jo tako gospod pisatelj poda vsaj v bodočem zvezku svoje „Zgodovine slovenskega slovstva“, v najnovejši dobi. *Andrej Fékonja.*

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1897.

Bez svrhe. Slika iz života. Napisali Osman-Aziz. (Zab. knjiž. sv. CCI—CCIII). 8°. Str. 204. Cena 75 novč. — Marljiva mlada pisatelja Hercegovca (Osman Hadžić in I. Mličević) stopata že v tretje pred čitatelje Hrvatske Matice. Namen jima je: prižigati luč prosvete med svojimi rojaki mohamedanci po Bosni in Hercegovini. „Bez svrhe“ je nekako nadaljevanje poprejšnjih del „Bez nade“ in „Na pragu novoga doba“, le s tem razločkom, da v zadnjem delu pisatelja še bolj jasno in odkrito učita. Pa saj tudi nista tega dela naslovila „povest“, ampak „sliko iz života“, kar je v resnici, ker nam je v njej živo naslikano gnilo in brezkoristno stanje tako zvanih medres (šol, kjer se vzgajajo hodže), neznanje in pa hlinjenje hodž, prirojeno sovraštvo proti vsakemu napredku in novotariji, slabo versko poznavanje, sploh malomarnost naroda za napredovanje na prosvetnem in gospodarskem polju. Pisatelja sta marsikatero pikro povedala svojim rojakom, poznavajoč njihovo malomarnost, zaslepljenost in fanatični upor proti napredku, posebno v onih faktorjih, kateri so na to v prvem redu poklicani, kakor so hodže. Želeč, da bi se njuni rojaki v prosveti z zapadnimi narodi povsem zjednačili, priporočata preporod na vsaki strani, a najpopreje v obitelji. „I muhamedanske majke moraju imati nešto naobrazbe, jer one udaraju temelj odgoju!“ — pravita. Ravno tako silita svoje rojake v šole, a ne v šole, kakor so bile starodavne medrese, kjer se je z lenostjo ubijal duh in mišljenje, ampak šole novodobne, kjer bodo zajemali res pravo znanje, kjer se jim bo vcepila želja za napredkom. Ob jednom pa poudarjata pisatelja na več mestih ljubezen do hrvaške domovine, do domačega jezika in knjige. Upajmo, da se bo knjiga razširila med bosanskimi rojaki, marsikateremu oči odprla in zacelila vsaj nekoliko starih ran, katere ovirajo napredek drugače zelo darovitega in žilavega naroda. Knjiga, dasi ji je glavni namen učiti in odgojevati, je vendar zanimiva. Razdeljena je na kratke oddelke in pisana v lepem narodnem jeziku, katerega kvarijo le mnoge turške besede. Ne vem, čemu mnogi pisatelji teh besedij toliko rabijo in kaj jih opravičuje. Če se že semtertje po potrebi katera rabi, dobro bi bilo, da pisatelj vsaj prvič v oklepajih napiše hrvaški izraz, ker jih bo gotovo mnogo čitalo to knjigo, ne da bi razumeli mnogih turških besedij.

Dvie pripoviesti. Napisao Vjenceslav Novak. (Zab. knjižnice sv. CCIV—CCV.) 8°. Str. 159. Cena 50 novč. — „Vienac“ je v svoji letošnji 10. številki priobčil sliko in kratek životopis Vjenceslava Novaka, kateri je gotovo jeden izmed najbolj darovitih in plodovitih hrvaških pisateljev. V našem listu so bile Novakove povesti že večkrat ocenjene, pa mislim,

da ugodim čitateljem, če mimogredé omenim kaj malega o Novaku samem. Novak se je rodil leta 1859. v Senju, pa je zato umevno, da pozna primorsko življenje kakor malokdo. Zato nam je že večkrat narisal s živahnimi bojami in z veliko ljubeznijo. Podrobno pozna bridskosti in radosti svojih rojakov kakor v samem Senju, kjer je od 1. 1879. učiteljaval, kakor tudi v okolici in drugih primorskih krajih. Ker je Novak tudi glasbeno zelo nadarjen, poslali so ga na konservatorij v Prago, kjer je bil tri leta in napravil izkušnji za učitelja godbe in petja na srednjih šolah. Leta 1884. je postal učitelj godbe na zagrebški pripravnišni in je napisal več strokovnih knjig, kot: „Priprava k nauci o glasbeni harmoniji“, „Glasbena harmonija I. dio“, „Pjevačka obuka u pučkoj školi“, „Starocrkvene hrvatske popijevke“, „Uputa u orguljanje“ in urejeval glasbeni časopis „Gusle“, a kasneje „Glasbur“. Na beletrističnem polju je začel delovati 1. 1881. in od tedaj ni prenehal delovati v raznih hrvatskih časopisih, dasi mu je bilo zdravje zaradi prenapetega delovanja večkrat že na prav slabi nitki. Poskusil je tudi na pesniškem polju, a najbolj so se mu posrečile razne črtice in krajše povesti, posebno one, katere je zajel iz primorskega življenja. V „Vlencu“ izide vsako leto več njegovih spisov, kakor ga tudi med Matičnimi pisatelji srečamo že od 1. 1888. vsako leto. V pohvalo moramo povedati, da Novak svojo pisateljsko nalogo resno umeva in častno izpolnjuje; njegovih spisov ne pohujšujejo, pač pa blaže srce. Letos nam je v „Matici“ podal dve krajši povesti. Prva „Francuzovo razkuće“ je zopet iz primorskega življenja. Pisatelj je v pripovedovanju doma, posebno uvod je lep, vendar povest nas ni zadovoljila. Strina Uca, katera je kriva vsemu zlu, je narisana s preveč črnimi bojami, sploh se nam vse osebe zdé nekako neverjetne. Bolja je druga povest: „Što je krivo?“ iz zagrebskega življenja. Pavel Živović, darovit mladenič, je prišel na vseučilišče, a ker je imel vsega v obilju, postal je večer dijak, ali za pravo redovit lenuh, kateri je z izkušnjami odlašal in odlašal. Ko mu je naposled zmanjkalo imetka, izneveril se je svojemu značaju, in se po prirojeni darovitosti v službi, katero je naposled sprejel, vzdigoval od stopinje do stopinje, dasi mu je srce bilo prazno in nesposobno za plemenitejša čustva. Prihodnje leto izide v Matici najbrž Novakova povest: „Gospodična Silvijska.“

Janko Barle.

Njemačka književnost do smrti Goethe-ove. Napisao Robert Pinter. Zagreb 1897. 8°. Str. 439. Cena 2 gld. — To je 5. zvezek slik iz „Svjetske književnosti.“ Ako bi kdaj naša „Matica Slovenska“ ponujala zgodovino nemške književnosti, bi se jej čudili, kako pride do take misli, ko se nam vendar v gimnaziji, realki, na učiteljski, v višji dekliški šoli, sploh povsod, kjer se izobrazuje slovensko razumnstvo, razklada nemško slovstvo obširno, in kako obširno! Pri Nibelungih n. pr.

morš vedeti natanko za vse junake, kakó jim je bilo ime itd. Niti domače slovstvo se ne uči tako temeljito. O slovstvih slovanskih pa sploh nič! Ako bi torej Slovencem kdo pisal nemško slovstveno povestnico, rekl bi mu po pravici, da nosi vodo v Savo. Pri bratih Hrvatih morajo razmere biti pač drugačne, da je „Matica Hrvatska“ spoznala za potrebno, podati svojim členom nemško književnost. O knjigi same je naša sodba ta, da je izvrstna, temeljita. G. pisec ni podal gole bibliografije, temveč je napisal res pragmatično zgodovino nemškega slovstva. Čitatelj dobi res natančen pogled v razne toke nemške književnosti, ki so se pokazali v posameznih stoletjih pa do smrti Goethejeve. Zlasti nam ugaja živahno karakterizovanje imenitnejših pisateljev, n. pr. Lessinga, Herderja, Goetheja. Kolikor smo se prepirali, ni izpustil ničesar važnejšega. Stališče svoje označuje pisatelj v uvodu: „Kod prosuđivanja estetske vrijednosti pjesničkih djela nisam se stavljao na izključivo moderno stajalište, nego na neko više i objektivnije, što se pravedno obviere na kulturu i estetske nazore onoga vremena, u kome su pjesnička djela nikla. . . .“ Menimo, da je knjiga pisana res objektivno ter pravično priznava vrline, kjer so, pa tudi ni slepa za slabe strani. Ugaja nam, da pisatelj ne obožava z večino nemških slovstvenikov n. pr. na Goetheju vsega, bodisi dobro ali slabo. Ono strast n. pr. iz katere je nastal roman „Werther's Leiden“ g. pisatelj kar s pravim nazivom imenuje „ružnu“ (grdo) str. 299. — Porabil je, kakor se vidi, najbolje vire. Jedne stvari pač pogrešamo: da pisatelja, pesnika bolje umemo, je zelo važno poznati njegov umski razvoj v mladosti. Pisec je sicer tudi v tem oziru povedal mnogo, a pri Lessingu n. pr. bi si želeli, da nam je g. pisec pojasnil njegov verski razvoj, zakaj je postal tako zgodaj racionalist, „svobodomislec“, ker tako bi laže umevali njegovega „Nathana“ in sploh skoro vse njegove spise. Vzrok je bil ta, ker razpadajoči protestantizem ni zadoščal njegovemu po resnici težečemu umu. Iz istega vzroka je tudi Goethe kot petnajstleten mladič izgubil vero; Schiller je bil v prvi mladosti zelo pobožen, a nihilistički protestantizem mu je razprl vse. Goethe je napisal toliko stvari iz vseh strok človeškega znanja, a zaman so izkušali učenjaki najti njegovo naziranje o svetu, njegovo modroslovje, njegovo mravoslovje. Protestantizem mu ga ni mogel dati. In ta verska vzgoja v vse razjedajočem protestantizmu je kriva, da imamo v nemškem slovstvu žalostni pojav, ki ga je sloveči Gervinus, tudi pri našem g. piscu kot vir naveden, označil s pretresljivimi besedami: „Kein Mann von Bedeutung erscheint in unserer Literatur, der nicht die Fessel der positiven (t. j. krščanske) Religion abgeschüttelt hätte.“ Gervinus, *Neuere Geschichte der poet. National-Lit. der Deutschen*, 2. Str. 329. — Upamo, da bo v II. delu, ako ga bo

napisal, g. pisatelj našel veselejših pojavov. — Slovencem ušesom kaj neprijetno zvené izrazi kakor n. pr. v Leipzigu se je šolal, m. v Lipskem. Kaj Hrvatoma niso znana prvotno slovanska imena? —

Razne stvari.

Naše slike.

V prvi sliki poslednje (7.) številke smo predstavili moža, ki je bil izmed največjih učenjakov sedanjega časa na polju fizike in fizijologije. *Herman Lud. Helmholtz* ni samo obsegal velikanskega znanja, ampak je tudi povzdignil vedo do lepih pridobitev. Rodil se je dné 31. vel. srp. l. 1821. v Potsdamu, učil se zdravilstva, bil vojaški zdravnik in po nekaterih drugih službah postal l. 1849. profesor fizijologije v Königsbergu, l. 1871. pa v Berolinu. V tej službi je deloval do smrti, ki ga je ugrabila dné 8. kimovca leta 1894. Deloval je skoro v vseh delih fizikalne vede, zlasti pa se je pečal z vprašanjem o sili, o njenem ohranjanju in o medsebojnem delovanju sil. Posebno znamenito pa je njegovo delovanje v fizijološki optiki in akustiki. Razkladal je, kako vidimo barve, kako sestavljamo barve, („Theorie der zusammengesetzten Farben“, 1852), o mrežnici in njenem delovanju, posebno pa je spisal znamenito delo: „Handbuch der physiologischen Optik“ (1859—1866), v katerem nahajamo vse njegove tako važne pridobitve v nauku o gledanju. Jednako imenitno je njegovo drugo večje delo: „Lehre von den Tonempfindungen“ (1862), v katerem razkazuje, kaj je bistvo zvoka, zakaj imajo razni glasovi različni značaj in kako ga občuti naše uho. Kdor se je globlje pečal z optiko ali akustiko, ta ni mogel preslišati ali prezreti Helmholtzovega imena. Iz tega se pa vidi, da sega njegov nauk tudi v dušeslovje in v nauk o spoznavanju. — Tak mož je pač vreden, da mu ohrani človeštvo hvaležen spomin. — „*Dvoboj*.“ V naši dobi vsakovrstnih dvobojev ni čuda, ako se bojujejo tudi naši paglavci — seveda po svoje. Naša slika nam predočuje dvoboj te vrste tako umevno in resnično, da nam je ni treba prav nič razkladati. — Mesto *Krk*. Na južno-zapadni strani otoka Krka je mesto istega imena. Prijazno se dviga ob morskem bregu v višavo in te z vso vnanjostjo spominja drugih južnih pomorskih mest. Najbolj vzbuja pozornost stolp biskupske katedrale, ki je že ob desnem robu naše slike. Prav ob robu se skriva biskupska palača, nekdanji Frankopanov grad z močnim stol-

Naposled častitamo „Matici Hrvatski“ za temeljito knjigo. Ob enem pa prosimo, naj bi nam Slovencem mesto nemške književne povestnice skoro podala h r v a š k o, ki bi jo tako radi imeli in čitali.

D.

pom. Na drugi strani se na višavi vidi samostan s cerkvijo bratov tretjerednikov sv. Frančiška. — Mesto *Krk* ni kdo ve kako veliko, pri zadnji štetvi je imelo 2037 prebivalcev; tudi nima večjih uradov (razven cerkvenega), ker je okrajno glavarstvo na Mal. Lošinj. Kakor je zunanji značaj mesteca laški, tako je tudi notranji; prebivalci govoré večinoma laški, a vzbuja se tudi hrvaški živelj, ki iz okolice sili v mesto. — Čedna in prostorna je biskupska katedrala s tremi ladijami. Jako lepo lego ima biskupski dom; sedaj je dokaj razdrapan, a v bližnji bodočnosti se bo lepo popravil. *Krk* ima malo luko, kamor dohaja vsak dan parobrod z Reke. Iz luke se izvažajo drva, olje in vino, kadar ga dovolj pridelajo. — *Omarjeva džamija v Jeruzalemu*. Ta svetovno znana stavba, ki je sedaj tretje mohamedansko svetišče na svetu, stoji na onem mestu, kjer je bil nekdanj judovski tempel. Pogled na džamijo je jako veličasten, zlasti od jutrove strani ali z Oljske gore. Ker smo to stavbo opisali v „Jeruzalemskem romarju“ (str. 149), ni treba sedaj zopet opisovati je. — *Obraz Kristusov na Veronikinem prtu*. Ta podoba se nam je zdela tako lepa, da smo jo hoteli podati v spomin postnega časa svojim čitateljem. — Na str. 233. podajemo sliko 14 dušnih pastirjev, Slovencev, delujočih v Severni Ameriki. Že ta pogled nam kaže, kako napreduje Slovenstvo v Ameriki. Možje drugih narodnostij so večkrat rekli, da imajo Slovenci v Ameriki veljavo in uživajo spoštovanje zaradi svojih duhovnikov. Bog daj, da bi tako ostalo, da bi dobro ime Slovencev v Ameriki rastlo od leta do leta! V ta namen „Na zdravje!“ vrlim dušnim pastirjem. — Slika „*Vrnitev*“ g. Jos. Dostala, kapelana in spretnega domačega risarja, nam predstavlja mladega moža, ki se je iz tujine vrnil v domači kraj. Predno stopi v domačo vas, obstoji pred domačim znamenjem, tako znanim iz otroških let. Srce mu vskipi v srečnih spominih, solze mu zalijó oči. Ta ganljivi trenutek je prav dobro pogodil naš umetnik. Želimo, da bi naš list še večkrat imel priliko pokazati sadove njegove umetnosti.

Raznoterosti.

Koncert „Glasbene Matice“. Dne 3. malega travna je bil tretji letošnji redni koncert „Glasbene Matice“. Predmet mu je bil Bachov: *Pasijon po sv. Matevžu*. Po vsestranski dovršenosti je bil ta koncert brez dvoma izmed najboljših, ako ni bil celo najboljši, kar jih je priredila naša „Glasbena Matica“. Da imenujemo kak proizvod izvrsten, ne sme biti na njem napake, ne nedostatka, ne madeža. In tako sodimo, da je bilo tudi proizvajanje Pasijona po vseh delih in v vseh ozirih jako dobro. Ni bilo sicer v njem takih momentov, ki bi bili navdušili ali celo vzburili občinstvo, — v tem ni vrline klasičnih del —, a bila je popolna in čista harmonija v vsem, kar smo slišali in opazovali.

Najprej treba jako pohvaliti prireditelja besedila, gosp. Ant. Funtka, ki je tekste za zборе, koral in soliste prevel res lepo, pesniško in čisto neprisiljeno, s tem se vnovič pokazal mojstra v prelaganju. Pa tudi besede sv. pisma je priredil vrlo dobro, ker je hodil po srednji poti med preveliko prostostjo in kvarljivo natančnostjo. — Kar se tiče proizvajanja, mislimo, da smemo vsem proizvajalcem priznati popolno hvalo. Ako pa živahno in točno recitovanje g. A. Razingerja omenjamo še posebej, je pač to zaslužena odlika, zakaj pevčeva naloga je bila težka in skrajnje utrudljiva. Pohvalimo radi tudi gospodično Miro Dev (sopran), gospo Julijo dr. Ferjančičevo (alt), gospoda dr. Belo Stuhca (bariton) in Pavla Lozarja (bas). Posebno so nam ta večer ugajali prekrasni zbori, ki so bili krepki, mirno-veličastni; izvajanje je bilo lahno, točno, živahno. Vso spretnost je popokazal zbor v koralu: „Skasaj se svojih grehov zlih, skasaj itd.“ Ta koral ni mirnega, preprostega značaja, ampak poln okrasja, živahen, podoben mislim, ki se podé v glavi druga za drugo. Mogočno so se glasili zbori tudi v krajših oddelkih, kakor n. pr. „Križan naj bo!“ ali pa v „dvojnih zborih“. — Godba sama ni imela tako težke naloge, kakor v nekaterih drugih dosedanjih koncertih, zato je pa tem lepše povzdigovala zборе in soliste. Ni nam torej — ako gledamo na vse to — treba posebej poudarjati, da gre hvala za ta posebni uspeh v prvi vrsti koncertnemu vodju gospodu Josipu Čerinu. Pokazal je, da sta on in njegov zbor na trdni poti prave umetnosti. Tembolj bi bilo obžalovati, ako se uresniči, kar se nam je pravilo, da gospod vodja zapusti svoje dosedanje mesto in odide zopet na Dunaj. Ali

mora Slovenija res dati svoje najboljše moči drugam, ker nima sama dovolj kruha? Kot lajiki in daljnji opazovalci sodimo, da bi se v tem slučaju to ne smelo zgoditi. V obče menimo, da se morda gleda le preveč na varčevanje, kakor je s svojim starinskim glasom pričal klavir pri tem koncertu. Tudi harmonij (nam. orgel) se je oglašal neznatno. Ali bi ne bilo vredno napraviti si koncertne orgle, ko imamo tako izvrstnega orglarskega mojstra v Ljubljani?

Občinstvo je bilo dobro zastopano, kar je jasno znamenje, kakšna glasba ugaja zavednim Ljubljančanom. Zato želimo, da bi naša „Glasbena Matica“ podala še večkrat kaj podobnega sebi v čast, občinstvu pa v vspodbudo in v veselje.

Novo orgle. Ker se oziramo na razne strani domačega napredka, ne smemo prezreti odličnega mojstra, ki je v svoji stroki ves vnet za napredek, kakor kaže vsako njegovo delo. To je gospod Frančišek Goršič, izdelovalec orgel v Ljubljani. Orgle v frančiškanski cerkvi v Ljubljani, v vipavskem trgu, zlasti velike orgle pri uršulinkah v Ljubljani, v vipavskem Logu (lani postavljene), in najnovejše za Mokronog narejene — vse kažejo (poleg mnogih drugih), da je hodil mojster od stopinje do stopinje. Ozrimo se sedaj samo na poslednje delo, na orgle, za Mokronog izdelane.

Dispozicija.

- | | |
|----------|--|
| I. Man. | 1. Principal 8', krepak; |
| | 2. Cevna flavta 8', polnoglasna; |
| | 3. Gamba 8', ostro režoča; |
| | 4. Oktava 4'; |
| | 5. Flauto dolce 4', nežen glas; |
| | 6. Mikstura $2\frac{2}{3}'$, trojna in četverna. |
| II. Man. | 7. Salicional 8', jako ljubek glas; |
| | 8. Wienerflöte 8', mehak glas; |
| | 9. Voix celeste 8', s Salicionalom zvezana daje jako lepo tresoč glas; |
| | 10. Fugara 4', režoča. |
| Pedal. | 11. a Subbass 16', široke menzure, močan glas; |
| | 11. b isti izpremen, pa na pol milejšega glasú, iznajdba Goršičeva, za spremljevanje petja velike koristi. |
| | 12. Oktavbass 8', krepak. |

Manualni obseg 54 tipek, pedalni 27 tipek.

Kopule: 1. II. manual k I. man. 2. Isto, a z 16' skim učinkom, dela lepe kombinacije. 3. I. man. k pedalu. 4. II. man. k pedalu.

Kolektivniki. Mezzoforte, Forte in Tutti.

Iz tega se vidi, da so v tej mali dispoziciji zastopani odprti in kriti glasovi, flavte

in režoči izpremeni, krepki in mili glasovi v vseh legah (16', 8' in 4').

Posebno pa se odlikujejo te orgle s čisto-pnevmatično sestavo; niti jedne poteze (abstrakte) ni v njih, ampak vsi izpremeni, posamezni glasovi in kopule delujejo le s pomočjo tankih svinčenih cevij in malih mešičkov, katere iz glavnega meha napeljana sapa napolnjuje, preveva in giblje, s tem pa tudi dela, da gre sapa iz meha v sapnike in v posamezne piščali. Sapa torej sama sebi pot dela in zapira, igralec jo le sproži. Igranje je vsled tega sila lahko in prijetno in — čudno se zdi marsikomu — pri polnih orglah ložje (za kako petino) kakor pri jednom izpremenu. Kolikor piščalk je v orglah, toliko je tudi malih mešičkov — vratarjev — do njih. Brez slike — ki se pa ne sme pridejati, ker je ta sistem patentovan — ni lahko tolmačiti delovanja te mehanike. Vlažnost in suša nič ne vplivata pri takih orglah. Izumitelj tega sestava je tvrdka Link na Nemškem, ki je izdelala do lani že 19 takih orgel; od nje je za slovenske pokrajine kupil privilegij naš mojster Goršič.

Tudi druge tvrdke (Walcker, Weigle in drugi) imajo svoje pnevmatične sestave, nekatere s stožki, druge z membranami, a vse je prekosila Linkova iznajdba s tem, da ji za igranje zadostuje *n a v a d n a* mehova sapa, da ne potrebuje nobenih vmesnih udov (stožkov), temveč da mešički direktno odpirajo in zapirajo piščalke, ki naravnost (brez ovinkov) nad njimi stojé, da je torej jako enostavna in zaradi tega tudi trpežna.

Nove orgle so gledé na število registrov prav močne in ob jednom čudovito gibčne.

Z največjo lahkoto prehaja igralec iz močnih glasov do slabjših in skoro tihih, in zopet prihaja polagoma ali pa hitro moč glasov na dan, ne da bi bilo treba drugega kakor malo pritisniti s prstom — kakor mimo-gredé — na dotična znamenja pred seboj. Vsakdo vé, da je glasbeno orodje tem popolnejše, čim več raznih glasov obsega in čim pokornejše je igralcu. V zadnjem oziru je to delo res dovršeno in gospodu izdelovalcu smemo častitati ob lepem napredku v njegovi stroki.

Družbe sv. Cirila in Metoda kava se dobiva na prodaj. Zaklopnicam v narodnih barvah po $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{10}$ kg vsebine in ovitkom je napis: „Kava družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani.“ Varstvena znamka je podoba sv. Cirila in Metoda. Blago je iz najboljše cikorije. Cene na drobno in debelo so iste, kakor vsaki drugi do sedaj rabljivi kavi. Založnik te kave je Ivan Jebačin, trgovec v Ljubljani, Valvazorjev trg.

Rojaki in rojakinje! Sezite po tej domači kavi, razširjajte ž njo slovensko ime in podpirajte družbo sv. Cirila in Metoda!

Osobito priporočamo našim častitim ženskim podružnicam družbe sv. Cirila in Metoda, naj v svoji obče priznani vnemi za narodovo korist delujejo v to, da bo leto obsorej rabila sleherna slovenska gospodinja le to izborna domačo kavo.

*Vodstvo družbe
sv. Cirila in Metoda.*

Našim bralcem.

Ker je urednik tega lista jako obložen z delom, ni mogel odgovarjati raznim dopisnikom in sotrudnikom, kakor bi bil rad. Zlasti mladi pesniki pošiljajo obilo svojih proizvodov in želé, naj bi uredništvo odgovorilo ali v listnici ali pa v zasebnem pismu. Četudi je tako občevanje s sotrudniki jako zamudno, je vendar potrebno.

Tudi v drugih ozirih vidi urednik, da mu ne dostaje močij za ves posel, ki je od dné do dné obilnejši pri našem uredništvu. Nespametno bi bilo domišljevati si, da je list v dobrem redu, četudi ni zanj one neprestane skrbi, kakoršna je bila sicer pri našem listu.

Zato je bilo nujno potrebno, da so poprijele tudi druge roke za naša vesla, za naše krmilo. Urednik je poskrbel, da bo urejanje odslej še natančnejše, odgovarjanje urnejše in obširnejše, uredniški del zanimivejši.

Vabimo torej vse dosedanje dopisovalce, naj se mnogokrat oglašé s spisi; a tudi druge prijatelje naše književnosti vabimo, naj nam pošiljajo svoje pesniške ali znanstvene proizvode. Kar ne bo za tisek, to jim bomo ocenili, naznanili hibe in vrline, pa tudi povedali pot do napredka. Ne smemo si prikrivati, da naše leposlovje ne napreduje tako, kakor bi moralo. A ne obupajmo! Močij nam ne manjka, pač pa večkrat pravega spoznanja in dobre volje.

Uredništvo „Dom in svet“-a.